

Nota beantwoording zienswijzen

Ontwerp Omgevingsvisie Hoeksche Waard - Oktober 2019

1. Inleiding

De Omgevingsvisie Hoeksche Waard is het resultaat van het werk van velen. Inwoners, maatschappelijke organisaties, belangenorganisaties, ondernemers, regionale organisaties, provincie, omliggende gemeenten en medewerkers van de gemeente leverden een bijdrage. Langs allerlei wegen gaven zij hun mening. In 2019 zijn 20 waardmakerteams gestart, die in 3 maanden tijd hun bijdragen aan de Omgevingsvisie uitwerkten. Een redactieteam van Waardmakers en medewerkers van de gemeente Hoeksche Waard werkte de Omgevingsvisie verder uit.

Een Omgevingsvisie *van, voor en door* de Hoeksche Waard

Om te zorgen dat ook mensen die niet betrokken konden zijn bij het waardmakersproces toch konden laten horen wat zij er van vinden, heeft het ontwerp van de Omgevingsvisie Hoeksche Waard vanaf 22 augustus tot en met 2 oktober ter inzage gelegen. Tijdens deze periode ontvingen wij 14 zienswijzen. In deze 'Nota beantwoording zienswijzen' geven wij een reactie op de ontvangen zienswijzen. De zienswijzen geven aanleiding om de Omgevingsvisie Hoeksche Waard op enkele aspecten aan te passen dan wel aan te vullen. Hierdoor is de Omgevingsvisie *nóg* meer een Omgevingsvisie *van, voor en door* de Hoeksche Waard geworden. De aanpassingen ten opzichte van de ontwerp Omgevingsvisie Hoeksche Waard staan opgesomd in paragraaf 3 van deze nota van beantwoording.

Deze nota van beantwoording maakten wij samen met Waardmakers

De beantwoording van de zienswijzen is ook besproken met het redactieteam van Waardmakers en medewerkers van de gemeente Hoeksche Waard. Zo is er naar gestreefd gedurende het hele proces de Waardmakers te blijven betrekken.

Kom Waardmaken!

In de Omgevingsvisie is er voor gekozen een uitnodiging te doen aan de samenleving om bij te dragen aan de Hoeksche Waard. Het accent is gelegd op wat de Hoeksche Waard wil; niet op wat niet mag. Of in Omgevingswet termen: 'Ja mits', in plaats van 'Nee, tenzij'. Het gaat dus om een gewenste koers, niet om een alomvattend beleid. In sommige reacties is gevraagd alsnog bepaalde beleidsaspecten te noemen, om er zeker van te zijn dat deze dan ook worden opgenomen in het Omgevingsplan. Het is niet nodig om nu al alle aspecten die in het Omgevingsplan worden uitgewerkt te benoemen. Alle beleidsaspecten opnemen zou ten koste gaan van het karakter van de visie: gericht op inspireren en uitnodigen.

Bij de beantwoording van de zienswijzen valt op dat meerdere zienswijzen betrekking hebben op uitwerkingen die worden gemist. Deze uitwerkingen zijn niet alsnog in de visie opgenomen.

- De Omgevingsvisie richt zich op de gewenste koers van de gemeente.
- De Programmaplannen richten zich er op hoe daar te komen.
- Het Omgevingsplan geeft aan binnen welke regels dit gaat gebeuren.

Waar het om uitwerkingen gaat kunnen deze alsnog worden opgenomen bij de uitwerking in de programma's en het Omgevingsplan. Daarnaast worden partijen uitgenodigd om vooral ook zelf met concrete uitwerkingen te komen.

Omdat uit de zienswijzen blijkt dat het voorgaande niet helemaal duidelijk is, nemen we in de Omgevingsvisie een leeswijzer op.

Indieners van de zienswijzen

Op grond van de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) zijn de namen van de personen die een zienswijze indienden geanonimiseerd.

NR.	NAAM	ADRES	POSTCODE	WOONPLAATS
1	Indiener 1	De Ruyterstraat 17	3274 LJ	BLAAKSEDIJK
2	HW Duurzaam	Maasdamseweg 10	3295 LC	'S-GRAVENDEEL
3	Gemeente Dordrecht	Postbus 8	3300 AA	DORDRECHT
4	Groene Aliantie	Postbus 1080	3260 AB	OUD-BEIJERLAND
5	Kaan Consultancy	De Stelle 30	4464 BP	GOES
6	Den Hollander Advocaten namens V.O.F. Midstate	Postbus 50	3240 AB	MIDDELHARNIS
7	Indiener 2	Hoekseweg 12	3291 LE	STRIJEN
8	Stichting Archeologie Hoeksche Waard	Dorpsstraat 13	3284 AC	ZUID-BEIJERLAND
9	Waardmakersteam Vóór de Hoeksche Waard	Bloemaertstraat 7		OUD-BEIJERLAND
10	Indiener 3	Irenestraat 15	3264 XE	NIEUW-BEIJERLAND
11	Provincie Zuid-Holland	Postbus 90602	2509 LP	DEN HAAG
12	Waterschap Hollandse Delta	Postbus 4103	2980 GC	RIDDERKERK
13	Dijkenoverleg HW West	Sluisjesdijk 42	3264 LJ	PIERSHIL
14	Erfgoedkoepel Hoeksche Waard	Dorpsstraat 111	3284 AD	ZUID-BEIJERLAND

2. Beantwoording van de zienswijzen

2.1 Samenvatting en reactie op zienswijze indiener 1

Indiener maakt bezwaar tegen het niet noemen van Blaaksedijk (als dijk en als buurtschap) in de stukken. Ook op de kaarten is Blaaksedijk niet of nauwelijks aangegeven. Indiener geeft aan dat er in Blaaksedijk tegen de 1.000 inwoners wonen in circa 350 huizen. Indiener stelt dat Blaaksedijk een duidelijk eigen karakter heeft, een zelfstandige lagere school, een supermarkt met regionale aantrekkingskracht en de nodige bedrijvigheid. Dit is wat indiener betreft voldoende reden om Blaaksedijk mee te nemen in de rij waar ook Mookhoek, Strijen Sas en Nieuwendijk wel expliciet worden genoemd en uitgetekend.

Reactie:

In de Omgevingsvisie is er voor gekozen om alle buurtschappen, gehuchten en lintbebouwing op te nemen als deelgebied 'Natuurlijk verbonden'. Voor deze Hoeksche Waarden worden de dijken expliciet genoemd als waardevol en zorgen deze dijken voor de herkenbaarheid van de bijzondere ontstaansgeschiedenis van de Hoeksche Waard. De dijklinten, buurtschappen en dorpen zijn onlosmakelijk met het landschap verbonden. Dit geldt dus ook voor de Blaaksedijk. Hier wordt ingezet op herkenbaarheid van cultuurhistorisch landschap en haar iconen. Daarmee is de identiteit van de Blaaksedijk in de Omgevingsvisie Hoeksche Waard geborgd. Initiatieven en ontwikkelingen moeten bijdragen aan deze identiteit.

Indiener merkt dan ook terecht op dat het niet consequent is dat Nieuwendijk, Strijen Sas en Mookhoek wel als 'Dorpse Trots' is opgenomen en Blaaksedijk niet. Dit passen wij dan ook aan op de kaart: De dorpen krijgen de aanduiding 'Dorpse Trots', de buurtschappen vallen onder het gebied 'Natuurlijk Verbonden'. In de beschrijving van het gebied 'Natuurlijk Verbonden' nemen wij op dat ontwikkelingen aan moeten sluiten op de identiteit van de buurtschappen en lintbebouwing.

Onder de Waardenkaart op pagina 4/8 nemen we een topografische kaart op zodat de Blaaksedijk hier terug te vinden is.

2.2 Samenvatting en reactie op zienswijze van HW Duurzaam

HW Duurzaam ziet een democratisch tot stand gekomen Omgevingsvisie, waarbij het gemeentebestuur uitvoering luistert naar de bewoners van ons eiland. De Omgevingsvisie beschrijft de weg die een initiatiefnemer moet gaan bij het uitwerken en indienen van zijn plan. Hoeksche Werken en Waarden beschrijven de kaders, maar er blijven openingen voor initiatieven die niet geheel passen in de visie. HW Duurzaam is blij met de ruimte die de Omgevingsvisie Hoeksche Waard biedt. Een Omgevingsplan zal uiteindelijk moeten omschrijven hoe de geboden ruimte wordt benut. HW Duurzaam geeft aan dat bij hun zienswijze duurzaamheid de leidraad van het denken vormt.

Reactie:

Hartelijk dank voor de waardering van het Waardmakersproces. De Omgevingsvisie beschrijft de gewenste koers *van, voor en door* de Hoeksche Waard. Dit doet zij onder andere ten aanzien van onder andere het Hoeksche Werk: 'Duurzaamheid, energieneutraal en klimaatbestendig'. De ambitie om in 2040 energieneutraal te zijn komt uit de 'Energievisie Hoeksche Waard 2016-2020'. Wij werken aan een (concept) Regionale Energie Strategie (RES). In deze RES worden keuzes uitgewerkt voor de door u in de zienswijze genoemde onderwerpen zoals opwekking van duurzame elektriciteit, de warmtetransitie in de gebouwde omgeving en daarvoor benodigde opslag- en energie-infrastructuur. Deze keuzes worden vervolgens vertaald naar gebieden, projecten en naar implementatie en uitvoering van die projecten. Uw zienswijze zien wij als een aanbeveling ten aanzien van de nadere uitwerking van onze duurzaamheidsopgave. In de Omgevingsvisie nemen we deze nadere uitwerking nog niet op. Hieronder geven wij per aangedragen onderwerp een korte reactie.

Biodiversiteit

HW Duurzaam merkt op dat het onderwerp biodiversiteit voor een agrarisch eiland erg beperkt wordt uitgewerkt. Zij pleiten in dit verband met name voor biodiversiteit als instrument ter handhaving en uitbreiding van de schoonheid van het gebied.

Reactie:

Biodiversiteit is door de Waardmakers benoemd onder de Hoeksche Werken 'Duurzaam, energieneutraal en Klimaatbestendig' en 'Duurzame, innovatieve landbouw'. Ook in de Hoeksche Waarden komt het belang van natuur en biodiversiteit aan de orde. Nadere uitwerking kan plaats vinden in programmaplannen en het Omgevingsplan. Ook worden initiatienemers uitgenodigd om zelf om hieraan bij te dragen.

Toerisme:

HW Duurzaam is van mening dat de opmerking dat toeristische routes zullen worden aangelegd niet thuis hoort in de Omgevingsvisie. Dit hoort volgens hen in het Omgevingsplan. Beter zou volgens hen zijn om in dit verband de wenselijkheid van toerisme en de maximale toeristische belastbaarheid van de Hoeksche Waard aan te geven.

Reactie:

Dat men meer toeristische routes wil kan ook in een visie worden opgenomen. Dit kwam uit het Waardmakersproces naar voren. Het is niet nodig om in de visie op te nemen waar deze uiteindelijk komen. De wenselijkheid van toerisme is duidelijk door de Waardmakers naar voren gebracht. Dit wordt ook door het college onderschreven. Tijdens 1 van de Waardmakersbijeenkomsten is de maximale toeristische belastbaarheid van de Hoeksche Waard ook besproken. Er is bewust gekozen dit niet in de Omgevingsvisie op te nemen. Wij begrijpen de zorg die HW Duurzaam hierover uit wel, gelet op de problematiek van 'massatoerisme', zoals in sommige steden en delen van ons land voor problemen zorgt. Deze problematiek is in de Hoeksche Waard nu niet aan de orde en wij zijn ons bewust dat wij hiervoor moeten waken. Als het gaat om initiatieven die bijdragen aan toerisme geldt op basis van de Omgevingsvisie dat de (schaal van de) toeristische activiteiten moeten bijdragen aan de Hoeksche Werken en de Hoeksche Waarden.

Klimaatakkoord

HW Duurzaam waardeert het streven om de omgeving mee te laten profiteren van energie-initiatieven. Hierbij zien zij een goede rol voor energiecoöperaties. HW Duurzaam verwijst in dit verband naar het Klimaatakkoord, waarin gesteld wordt dat 50% van de wind- en zonne-energie ten goede moet komen aan het regionaal maatschappelijk belang. HW Duurzaam beveelt aan om op zeer korte termijn te komen tot het formuleren van een Omgevingsplan, mede op basis van de eigen Regionale Energie Strategie en het Klimaatakkoord.

Reactie:

De eerste stap is nu de vaststelling van de Omgevingsvisie. Het opstellen van een Omgevingsplan is een volgende stap. Daarbij gaat het om een omvangrijk traject, dat niet van vandaag op morgen is gerealiseerd. De uitkomsten uit het Klimaatakkoord en de Regionale Energie Strategie worden hier vanzelfsprekend in meegenomen.

Mobiliteit

HW Duurzaam merkt op dat de verantwoordelijkheid voor verbetering van de bereikbaarheid – digitaal en over de weg – bij andere overheden wordt gelegd. HW Duurzaam stelt hierover dat het toch aan de gemeente is om aan te geven welke middelen zij ziet om die andere overheden te beïnvloeden. HW Duurzaam ziet mobiliteit als een belangrijke energievreter. Een visie op een nieuw digitaal netwerk moet volgens hen uitgewerkt worden.

Reactie:

In het proces van de Waardmakers is naar voren gekomen dat verbetering van de bereikbaarheid en mobiliteit gewenst is. Ons college herkent zich niet in de opmerking dat de verantwoordelijkheid voor verbetering van de bereikbaarheid bij andere overheden wordt gelegd. In de Omgevingsvisie staat (onder 'Bereikbaar, nabij en toegankelijk') *'De aanleg van infrastructuur is vooral een zaak van overheden'*. Hiermee worden niet alleen de andere overheden bedoeld, maar ook de gemeente zelf. De gemeente werkt al aan een visie op een nieuw digitaal netwerk. Dit hoeft niet expliciet in de Omgevingsvisie te worden benoemd.

Duurzaamheid

HW Duurzaam formuleert in haar zienswijze een aantal vragen: Welke energiebronnen gaan het openbaar vervoer en het goedertransport gebruiken? Wat wordt de visie op spreiding en beheer van laadpalen? HW Duurzaam mist een visie op een regionaal energienet. Zij mist een visie op de noodzaak van een balans tussen het opwekken en het gebruik van elektrische energie. Hoe moet het straks met de opslag van elektrische energie: Ieder voor zich? Een buurtbatterij? Een goed doordacht plan om gezamenlijk gebruik te maken van de vele batterijen op wielen die 's nachts toch stilstaan?

Reactie:

In de Omgevingsvisie is duurzaamheid in algemene zin benoemd. Nadere uitwerking vindt plaats in het programmaplan Duurzaamheid, in de RES en in het Omgevingsplan. De Omgevingsvisie laat alle ruimte om initiatief te nemen op de genoemde punten, zoals de buurtbatterij.

Duurzame innovatieve landbouw

De agrarische sector is vooral zelf aan zet. Overschakeling van productie voor de wereldmarkt naar een gevarieerde voedselproductie voor de randstad zou volgens HW Duurzaam veel verschillende uitdagingen oplossen. Te denken dat deze transitie kan worden ingezet met alleen een food lab en akkerranden is naar mening van HW Duurzaam 'wishfull thinking' en ontoereikend. HW Duurzaam is van mening dat meer visie op een andere, circulaire economie en landbouw aan dit hoofdstuk moet worden toegevoegd. De landbouw bepaalt volgens HW Duurzaam immers een groot deel van het karakter van de Hoeksche Waard.

Reactie:

De Omgevingsvisie richt zich hierin met name op de hoofdlijnen. Aan deze punten wordt op dit moment gewerkt. Zoals u zelf terecht opmerkt, is de agrarische sector hierbij ook zelf aan zet.

Vitale dorpen

Het vitaal houden van onze dorpen wordt volgens HW Duurzaam opgehangen aan het extra woningcontingent dat gebouwd gaat worden, verdeeld over de dorpen. Dit volgt uit het coalitieakkoord. Daarmee zou echter volgens HW Duurzaam een belangrijke innovatie als de toepassing van diepe geothermie in onze gemeente terzijde worden geschoven. Ook een warmtenet eist grote geconcentreerde bouwcontingenten. We staan hier voor een principiële keuze die het beoogde klimaatneutraliteit in 2040 mogelijk of onmogelijk maakt. In de Energievisie 2016-2020 staat dat alle energiemogelijkheden benut zullen moeten worden. Dit ziet HW Duurzaam in de Omgevingsvisie niet terug. HW Duurzaam stelt dat het vitaal houden van dorpen ook samenhangt met het creëren van gemeenschapszin en geestelijke gezondheid. Het afbrokkelen van de gemeenschapszin in de moderne samenleving wordt volgens HW Duurzaam pijnlijk zichtbaar. HW Duurzaam mist een visie op het vitaal houden van de bewoners van onze dorpen.

Reactie :

In het Waardmakersproces is nadrukkelijk de wens naar voren gekomen in elk dorp woningen toe te voegen, aansluitend op de identiteit van het dorp. Het is niet zo dat wij geothermie terzijde schuiven, maar de keuze voor woningbouwlocaties vraagt aan ons college wel een bredere afweging dan alleen het opwekken van duurzame energie. In de Omgevingsvisie zeggen wij nadrukkelijk open te staan voor innovatieve vormen van energieopwekking naast de 'klassieke' vormen. Genoemd worden bijvoorbeeld drijvende zonnepanelen, geothermie en aqua- en riothermie. Onze bijdrage aan de energietransitie leggen wij vast in de RES en daaropvolgend een Warmtetransitievisie in 2021. Ons college ziet ook dat het vitaal houden van de dorpen samenhangt met het creëren van gemeenschapszin en (geestelijke) gezondheid. Bij het bouwen aansluitend op de identiteit van het dorp gaat het dan ook niet alleen om de ruimtelijke identiteit, maar ook om de sociale identiteit.

Groen

'Groen' is het medicijn tegen vele kwalen. De Omgevingsvisie zoals deze in ontwerp ter inzage ligt ziet 'groen' zelfs als een medicijn tegen alle kwalen. Hier is volgens HW Duurzaam massieve hoeveelheden natuur die toegankelijk is voor nodig. Niet alleen een gazonnetje meer.

Reactie :

In de Omgevingsvisie zijn onder de Hoeksche Waarden termen genoemd als groots stoer en robuust, grote rijkdom in flora en fauna en natuurinclusief. Daarmee wordt zeker niet bedoeld op 'een gazonnetje meer of minder'.

Statisch of dynamisch?

In de Hoeksche Waarden wordt de Hoeksche Waard als statisch beschreven. De Hoeksche Waard is naar mening van HW Duurzaam altijd een dynamisch gebied geweest en zal dat ook in de toekomst zijn. De Omgevingsvisie mag deze dynamiek niet ontnemen. De energietransitie en klimaatadaptie zullen opnieuw ingrijpende veranderingen te weeg brengen. Met slimme planning op basis van een doordachte en breed gedragen visie kunnen de schoonheid en leefbaarheid van het gebied verder toenemen. Het is volgens HW Duurzaam aan de gemeente om te bepalen waar wel en waar geen nieuwe elementen worden toegevoegt. 'De tijd dringt' sluit HW Duurzaam af.

Reactie:

In de tweede alinea van pagina 5 is aangegeven: 'Dynamiek door de eeuwen heen is kenmerkend voor de Hoeksche Waard. (...) Voortdurende ontwikkeling zorgt er voor dat ook de toekomstige generaties kunnen genieten van dit eiland.' Kom Waardmaken is een uitnodiging om bij te dragen aan de Hoeksche Werken waar we voor staan.

2.3 Samenvatting en reactie op zienswijze van Gemeente Dordrecht

Gemeente Dordrecht feliciteert haar buurgemeente met het resultaat. Zij zien de Omgevingsvisie Hoeksche Waard als een inspirerend, ambitieus en toch overzichtelijk document, ontstaan door middel van een actief proces. Gemeente Dordrecht geeft op een aantal punten een reactie door middel van een zienswijze. Graag blijft zij met elkaar in gesprek om elkaar te inspireren en te versterken in onze samenwerking. Gemeente Dordrecht bouwt graag voort op de samenwerking op schaal van Zuidelijk Zuid-Holland, om samen kracht te maken en elkaars agenda's te versterken.

Reactie:

Wij bedanken onze buurgemeente Dordrecht hartelijk voor haar positieve reactie. Ook ons college ziet meerwaarde in een goede samenwerking. Op deze manier kunnen we als gemeenten onze krachten bundelen en meer massa genereren. In juni van dit jaar bracht het college van gemeente Hoeksche Waard een bezoek aan het college van gemeente Dordrecht. Het was goed om kennis te maken met elkaar. Ook hebben wij gekeken op welke manieren we meer samen kunnen werken. Deze samenwerking bouwen wij graag verder uit.

Algemeen/bestuurlijk

De Hoeksche Waard vormt samen met de Drechtsteden en de Alblasterwaard het gebied Zuid-Holland-Zuid. Dit gebied positioneert zich steeds meer als Toegangspoort van de Randstad, als onmisbare logistieke schakel die de Randstad via weg, spoor en water verbindt met Brabant, Duitsland en België en vice versa. Daarmee zijn we heel nadrukkelijk niet het achterland van de havens, maar een interessante corridor. Vanuit het besef dat de bestuurlijke grenzen niet altijd samenvallen met de 'daily urban systems' van onze burgers, intensiveren we ook steeds meer in verband met Zuidelijk Zuid-Holland de bredere samenwerking met publieke en private partners van Goeree-Overflakkee en Voorne-Putten tot Gorinchem.

Reactie:

Wij herkennen ons in deze beschrijving van onze positie en rol als interessante corridor. In verband hiermee zoeken ook wij de samenwerking graag op. In het kader van de Omgevingsvisie hebben wij alle genoemde buurgemeenten ook uitgenodigd om bij te dragen aan het Waardmakerproces. Deze samenwerking kan wat ons betreft verder uitgebreid worden op zowel ambtelijk als bestuurlijk niveau.

Bereikbaarheid

Goede bereikbaarheid is een pré voor de overige ontwikkelingen in onze gemeenten. In de ontwerp Omgevingsvisie staat dat de bereikbaarheid van de Hoeksche Waard onder druk staat en in de visie worden een aantal speerpunten genoemd. Hier gaat het onder andere om een betere ontsluiting via het water, het versterken van het Openbaar Vervoer en het oplossen van onder andere knelpunt Kiltunnel. Zeker omdat in de Omgevingsvisie ook wordt gewezen op de afhankelijkheid van het stedelijk gebied zoals Dordrecht, denkt gemeente Dordrecht dat een samenwerking noodzakelijk is. Deze samenwerking op het gebied van bereikbaarheid ontbreekt volgens gemeente Dordrecht nu in de ontwerp Omgevingsvisie.

Reactie:

In onze Omgevingsvisie nodigen wij uit om bij te dragen aan de Hoeksche Waard. Dit noemen we 'Waardmaken': Bijdragen aan de Hoeksche Werken en de Hoeksche Waarden. 'Bereikbaar, nabij en toegankelijk' is 1 van de Hoeksche Werken. Hierover schrijven wij in onze Omgevingsvisie (pagina 2/8) dat wij sterk verweven zijn met de regio. De gemeente werkt vanuit de inhoudelijke opgaven en zoekt daarbij in het bovenregionale netwerk samenwerkingspartners. Met gemeente Dordrecht willen we graag concreet samenwerken om de verbindingen tussen de Hoeksche Waard en de stad te verbeteren. Hierbij willen we inzetten op multimodale verbindingen.

Het verbeteren van de weg/ openbaar vervoer/ fiets en waterverbindingen leidt er toe dat Dordrecht beter bereikbaar wordt en vica versa. Dit levert kansen op het gebied van reactie, arbeidsmarkt, het versterken van de voorzieningen in beide gebieden en de vitaliteit. Graag willen we dan ook onderzoeken welke concrete projecten we de komende periode gezamenlijk kunnen oppakken.

Duurzaamheid

Gemeente Dordrecht ziet ook dat de opgaven op het gebied van duurzaamheid groot zijn. Gemeente Dordrecht en gemeente Hoeksche Waard werken in verband hiermee beiden aan een Regionale Energie Strategie (RES) en een Warmtetransitievisie. Doelstelling die onderwerp van gesprek kunnen zijn, waarbij we van elkaar kunnen leren. In de ontwerp Omgevingsvisie staat de voorkeur voor geconcentreerde locaties voor wind en zon, in plaats van verspreide ontwikkelingen. Op geconcentreerde plekken is er ruimte voor vormen van duurzame energie, mits zorgvuldig ontworpen en mits andere opgaven zijn gekoppeld. Te denken valt aan biodiversiteit en mits de samenleving voor een aanzienlijk deel kan meeprofiteren van de opbrengsten. Specifieke locaties zijn in de visie nog niet opgenomen. Gemeente Dordrecht verzoekt nadrukkelijk om in een vroegtijdig stadium met hen in gesprek te treden als deze windturbines gecentreerd worden bij de reeds aanwezige windturbines en/of aan het water grenzend aan hun gemeente.

Reactie:

Bij ruimtelijke procedures om windturbines mogelijk te maken hechten wij een groot belang aan participatie. Als dit om locaties gaat aan het water grenzend aan Dordrecht, mag gemeente Dordrecht vanzelfsprekend niet als gesprekspartner ontbreken. Zoals u terecht opmerkt werken wij beiden met het opstellen van een Regionale Energie Strategie en een Warmtetransitievisie. Zolang dit proces loopt, komen er geen extra windparken binnen ons grondgebied.

Arbeid en onderwijs

Gemeente Dordrecht ziet als gezamenlijke ambities het aantrekken van jongeren, goede scholing bieden, innovatieve koplopers zijn en ruimte bieden aan nieuwe bedrijven en start ups. Voor de Hoeksche Waard ligt de focus op duurzame innovatieve landbouw, door Dordrecht is dit de maritieme maaksector. Gemeente Dordrecht stelt voor om hierover regelmatig met elkaar in contact te treden om te voorkomen dat we concurreren, maar elkaar waar mogelijk helpen. Zo willen we beiden huisvesting bieden aan studenten. Als we gezamenlijk een gevarieerd aanbod aan onderwijs kunnen bieden, kunnen we weer studenten aantrekken. Hierbij is bereikbaarheid cruciaal. Op het gebied van arbeid en onderwijs zou de samenwerking met Dordrecht en Rotterdam versterkt kunnen worden.

Reactie:

Ook op dit gebied staan wij open voor samenwerking. Wij delen uw mening dat een goede bereikbaarheid door onder andere robuuste openbaar vervoerverbindingen cruciaal zijn. Ook zien wij mogelijkheden voor verdere samenwerking op het gebied van Human capital. Een leven lang ontwikkelen en een goede match met de arbeidsmarkt vraagt om co-creatie, slim arrangeren en gemeentegrens overstijgend samenwerken.

Toerisme en recreatie

Gemeente Dordrecht verwacht net als gemeente Hoeksche Waard een toename van recreatie en toerisme. Beide gemeenten hebben veel te bieden, met name op het gebied van water gerelateerde recreatie. Gemeente Dordrecht stelt voor om in de uitwerking van de ambities te kijken waar we elkaar kunnen versterken, bijvoorbeeld in gezamenlijke arrangementen. Hierbij kan een koppeling gemaakt worden met vervoer over het water.

Reactie:

In ons Hoofdlijnenakkoord (2019 – 2022) hebben wij onderkent dat er grote kansen liggen om meer te doen met de thema's water en verblijf in de Hoeksche Waard. NL Delta kan hiervoor als blauwe draad en groene motor worden gebruikt. Zowel de Hoeksche Waard als Dordrecht liggen op een prominente plek in NL Delta, Nationaal Park in oprichting. In de Perspectiefnota 2019-2023 heeft het college van burgemeester en wethouders van gemeente Hoeksche Waard het beleidsvoornemen geuit dat we verder uitvoering geven aan de (recreatieve) verbindingen over water, via onder andere Expeditie Haringvliet. In overleg met diverse regiogemeenten komen wij tot nadere invulling hiervan. Uitgangspunt daarbij is in elk geval voortzetten van (recreatieve) verbindingen over water. Daarnaast komen we in 2020 tot een visie vrijetijdseconomie. De alliantie met omliggende gemeenten en de verdere ambities op het gebied van vervoer over het water krijgen daarin ook een plek. Wij nemen de uitnodiging van gemeente Dordrecht graag aan om in de uitwerking van de ambities de samenwerking op te zoeken.

Uitwerking Omgevingsvisie

In de ontwerp Omgevingsvisie staat dat een uitwerking op niveau van de dorpen plaatsvindt, welke uitwerking input vormt voor het Omgevingsplan. Gemeente Dordrecht vraagt om het bovenregionale niet uit het oog te verliezen, omdat veel inwoners gebruik maken van voorzieningen in Dordrecht (onderwijs, ontspanning en gezondheid). Hiernaast attendeert gemeente Dordrecht op het in beeld brengen van ruimtelijk juridische en financiële consequenties en gaat zij er van uit dat een Milieu Effect Rapportage en het omgaan met vereveningen terugkomen in de uitwerking van de Omgevingsvisie.

Reactie:

Bij de uitwerking op dorpsniveau is het ook de bedoeling dat we de positionering van het betreffende dorp ten opzichte van haar omgeving belichten. Wat kan dit dorp voor haar omgeving betekenen en vice versa. Deze omgeving houdt wat ons betreft niet op bij de gemeentegrenzen. In dat licht moeten wij inderdaad niet uit het oog verliezen dat veel inwoners gebruik maken van voorzieningen in gemeente Dordrecht.

Het in beeld brengen van ruimtelijk juridische en financiële consequenties en het (laten) opstellen van een Milieu Effect Rapportage (MER) maken onderdeel uit van het nog op te stellen Omgevingsplan. Omdat de Omgevingsvisie Hoeksche Waard uitnodigt om met goede initiatieven te komen, maar deze nog niet concreet mogelijk maakt, was het opstellen van een MER in het kader van de Omgevingsvisie niet nodig.

2.4 Samenvatting en reactie op zienswijze van Groene Alliantie

De organisaties Natuurmonumenten, Hoeksche Waard Landschap, Stichting Rietgors en LTO Noord afdeling de Hoeksche Waard (hierna te noemen GA, Groene Alliantie) constateren dat in de concept-Omgevingsvisie over natuur, landschap en biodiversiteit lovenswaardige opmerkingen staan. Zij missen in de Omgevingsvisie dat deze als een op zichzelf staand onderwerp gepresenteerd worden. Het geheel komt volgens de GA te versnipperd aan bod en vaak ook slecht als suggesties bij projecten en ontwikkelingen. Natuur, landschap en biodiversiteit komen niet in beeld als eigenstandige waarde. De GA acht dit een gemis en verzoekt hierover een aparte paragraaf op te nemen. De systematiek van de concept-Omgevingsvisie volgend zou een extra Hoeksche Waarde en/of een Hoeksche Werk kunnen worden toegevoegd. Deze zou als werktitel kunnen krijgen "Duurzaam Landelijk Gebied" met als subtitel (landbouw, landschap, biodiversiteit).

Wat wil de GA bereiken?

- Voldoende ruimte en inspanning voor herstel biodiversiteit
- Voldoende ruimte en inspanning voor waterkwaliteit en waterkwantiteit
- Aandacht en beleid voor behoud identiteit dragend erfgoed
- Voldoende ruimte en beleid voor innovatieve, natuurinclusieve kringloop landbouw

Reactie:

Het college waardeert de betrokkenheid van de Groene Alliantie. Wij vinden het goed om te lezen dat u in de ontwerp Omgevingsvisie lovenswaardige opmerkingen over natuur, landschap en biodiversiteit terug vindt. Uit het Waardmakersproces kwam ook duidelijk naar voren dat de Waardmakers hier trots op zijn. In de ontwerp Omgevingsvisie is onder de Hoeksche Waarden per deelgebied aangegeven wat hiervan de kenmerkende kwaliteiten zijn. De in de zienswijze genoemde landschappelijke waarden en de waarden van natuur zijn hierbij bewust integraal beschreven. Juist in dit integrale karakter schuilt de kracht van de Omgevingsvisie. Daarmee wordt ook ruimte gegeven aan integrale oplossingen zoals u in uw zienswijze noemt: woonlandschappelijk bouwen, overgangslandschappen, natuurinclusief wonen, enzovoort. In de Omgevingsvisie wordt de uitnodiging gedaan deze kwaliteiten te versterken. De punten die u wilt bereiken sluiten hier goed bij aan. Ons college herkent zich hierin en neemt deze doelen daarom over in de Omgevingsvisie. Dit doen wij niet als aparte paragraaf, omdat de kracht juist zit in de integrale benadering. Wel nemen wij de doelen op onder het Hoeksche Werk 'Duurzaam, energieneutraal en klimaatbestendig', onder 'Wat willen we bereiken?' (in het blauwe kader).

Hoe kunnen we dit bereiken?

Diverse partijen zijn in het landelijk gebied actief of hebben er beleidsmatig/bestuurlijk mee te maken. We noemen hierbij gemeente, waterschap, provincie, landbouw, natuurorganisaties, particulieren. Deze werken veelal onafhankelijk van elkaar. Door slim gezamenlijk inzetten van middelen, kennis en netwerken kan door middel meekoppelkansen nog meer bereikt worden. Daarbij is centrale coördinatie volgens de GA noodzakelijk.

Daarnaast dient de Hoeksche Waard zich stevig te positioneren als belangrijke regio binnen het nog op te richten Nationaal Park NLDelta. Dit alles bij elkaar kan als vliegwiel dienen voor het aantrekken van externe geldstromen. Wat de gemeente betreft kan deze bewust biodiversiteits- en landschapsdoelen meekoppelen met woningbouw, landbouw en energietransitieprojecten. Het Programmatisch concept Stougjesdijk-oost (uitbreiding Oud-Beijerland) geeft al veelbelovende aanzetten. De tekst geeft termen als: woonlandschappelijk bouwen, overgangslandschappen tussen bebouwing en landelijk gebied, natuurinclusief wonen, nieuwe waterstructuur. Ook het recent opgestarte project HWZoemt is een stap in de goede richting.

Reactie:

Wij zien ook dat NL Delta kan dienen als blauwe draad en groene motor. De Hoeksche Waard ligt op een prominente plek in NL Delta; Nationaal Park in oprichting. Het college staat positief tegenover Nationaal Park NL Delta. Zowel bestuurlijk als ambtelijk zijn wij hierbij betrekken. De Omgevingsvisie laat alle ruimte voor dit park. In overleg met het redactieteam van de Waardmakers hebben we besloten om Park NL Delta in de Omgevingsvisie ook te noemen als een gewenste ontwikkeling.

Biodiversiteit

Ambities worden in de concept-Omgevingsvisie in algemene zin aangegeven. Zo stelt de visie onder Hoeksche Werken het volgende: 'zorgvuldig ontwerp in afstemming met andere opgaven, bijvoorbeeld het versterken van biodiversiteit en de aanleg van recreatieve routes verdient de voorkeur'. Het blijft echter onduidelijk op welke wijze de biodiversiteit zou moeten worden versterkt. De concept-Omgevingsvisie geeft hier verder geen informatie over. Voorbeelden van het versterken van biodiversiteit zijn natuurinclusief bouwen, soortspecifieke beschermingsmaatregelen bij ruimtelijke projecten en ecologisch beheer van de openbare ruimte. Om meer gericht beleid te kunnen ontwikkelen ter bevordering van de biodiversiteit, adviseert de GA om de Omgevingsvisie op dit gebied nader uit te werken in een groenbeleids- of groenstructuurplan en een groenbeheerplan.

Reactie:

Biodiversiteit is door de Waardmakers benoemd onder de Hoeksche Werken 'Duurzaam, energieneutraal en Klimaatbestendig' en 'Duurzame, innovatieve landbouw'. Ook in de Hoeksche Waarden komt het belang van natuur en biodiversiteit aan de orde. Nadere uitwerking kan plaats vinden in programmaplannen. Ook worden initiatienemers uitgenodigd om hier zelf aan bij te dragen. De in de zienswijze genoemde voorbeelden van het versterken van biodiversiteit nemen wij op in de Omgevingsvisie.

Recreatie

De concept-Omgevingsvisie legt, terecht, nadruk op de toeristisch-recreatieve ontwikkeling van de Hoeksche Waard. Daar bestaat al lange tijd bestuurlijke en maatschappelijke consensus over. Natuur en recreatie worden als elkaar versterkende factoren gezien. Dat is eveneens terecht, natuurbeleving is een gezonde en educatieve bezigheid. De concept-Omgevingsvisie wekt bij de GA de indruk dat natuur vooral gezien moet worden als decoratieve achtergrond voor recreatieve activiteiten. Alles moet bereikbaar en toegankelijk zijn. De GA merkt op dat dit niet altijd en overal het geval kan zijn. Er zijn verstoringgevoelige gebieden die gebaat zijn bij rust. De GA zou dan ook graag zien dat er, in ruimtelijke zin, onderscheid wordt gemaakt tussen natuur en recreatie. Dat wil zeggen, gebieden waar natuur primair is en recreatie secundair, en gebieden, primair gericht op recreatie en waarbij natuurwaarden belangrijk, maar niet allesbepalend zijn.

Reactie:

We kunnen ons niet herkennen in de mening dat alles volgens de Omgevingsvisie bereikbaar en toegankelijk moet worden en natuur slechts een decoratieve achtergrond is. Een zorgvuldige afweging is inderdaad elke keer opnieuw nodig. Omdat dit heel gebiedsspecifiek is, gaat het te ver om hierin een nauwkeuring onderscheid te maken binnen de Omgevingsvisie. Het Omgevingsplan biedt deze mogelijkheid wel. Overigens gelden tot die tijd nog de bestemmingsplannen, die ook specifiek voor deelgebieden zijn en waar toegestane functies zijn bepaald.

Omgevingscriteria

De ontwerp Omgevingsvisie hecht veel waarde aan initiatieven vanuit de samenleving en verwacht dat deze - indien breed gedragen - mede bepalend zullen zijn voor de omgevingskwaliteit van de Hoeksche Waard. Dat is ook het wezen van de nieuwe Omgevingswet, waarin van de maatschappij meer inzet en betrokkenheid wordt verwacht ten aanzien van het omgaan met de omgeving. Zoals de ontwerp Omgevingsvisie het schetst zou telkens een afweging moeten worden gemaakt tussen belangen die bij een

bepaalde ontwikkeling of een bepaald project spelen. De in de ontwerp Omgevingsvisie gestelde waarden zouden daarbij kaderstellend moeten zijn. De GA meent dat deze waarden te generiek en te vrijblijvend zijn gesteld, waardoor telkenmale discussie kan ontstaan wat onder deze waarden moet worden verstaan en op welk wijze deze moeten worden behouden of versterkt.

De GA adviseert dan ook om de in de ontwerp Omgevingsvisie genoemde waarden nader uit te werken in een stelsel van kwaliteitscriteria. Hierdoor ontstaat duidelijkheid voor plannenmakers, initiatiefnemers en belanghebbenden. Daarnaast vraagt de GA aandacht voor het borgen van de omgevingskwaliteit. Uit de Omgevingsvisie wordt niet duidelijk op welke de omgevingskwaliteit zal worden geborgd.

Reactie:

De Omgevingsvisie als wettelijk instrument is vormvrij. We hebben bewust gekozen om de Omgevingsvisie niet kaderstellend te maken. Deze Omgevingsvisie is een uitnodiging aan de samenleving om bij te dragen aan de Hoeksche Waard. Het gaat daarbij om een gewenste koers. Met de Hoeksche Waarden zijn de belangrijkste omgevingskwaliteiten benoemd. Deze open normen vragen om een onafhankelijke blik, omdat er altijd sprake zal zijn van een belangenafweging. Hierbij mogen kennis van het gebied en ruimtelijke deskundigheid en ontwerpvaardigheden niet ontbreken. Deze borging vindt op dit moment nog plaats door het huidige adviesketen bestaande uit de welstandscommissie, de Commissie Cultureel Erfgoed, Kwaliteitsteam Hoeksche Waard onze stedenbouwkundige en onze landschapsdeskundige. Wij onderzoeken op welke manier dit de toekomst het beste kan gebeuren, ook in aansluiting op de Omgevingsvisie. De gemeenteraad moet vóór invoering van de Omgevingswet besluiten hoe de advisering met betrekking tot 'een goede omgevingskwaliteit' wordt ingericht. De Omgevingsvisie werkt door naar de andere kerninstrumenten vanuit de Omgevingswet, zoals het Omgevingsplan. In het Omgevingsplan worden wel regels/kaders opgenomen.

Glastuinbouw

Op agrarisch gebied ontbreekt een visie op de glastuinbouw. In het verleden was er een wens tot verplaatsing van verspreide glastuinbouw naar een concentratiegebied, niet alleen vanuit landschappelijk oogpunt, maar ook vanwege schaalvoordelen. Dit beleid is echter nooit van de grond gekomen. Wel zien we dat de sector de laatste jaren zelf met een zachte sanering bezig is. Grote, gezonde bedrijven kunnen uitbreiden door sanering van een gelijke oppervlakte oud glas. Ook verdwijnt oud glas om plaats te maken voor één of meer burgerwoningen. Wij zouden dan ook graag in de visie opgenomen willen zien welk strategische beleid de gemeente Hoeksche Waard hierin voorstaat.

Reactie:

In de visie is per deelgebied opgenomen wat als belangrijke waarden wordt gezien: de Hoeksche Waarden. Het gebied 'Natuurlijk Verbonden' wordt daarbij beschreven als relatief open, met lange zichtlijnen en vergezichten. Iedereen wordt uitgenodigd hieraan bij te dragen. Sanering van verspreid liggend glas past hier goed in: dit draagt bij aan de openheid en daarmee aan de Hoeksche Waarden van het gebied. In lijn met wat de Waardmakers hebben gezegd over hun waardering voor het open landschap van de Hoeksche Waard, nemen wij (onder deelgebied 'Natuurlijk Verbonden') het creëren van openheid door het saneren van verspreid liggend glas dan ook op als een te bereiken waarde. Ook de uitbreiding van gezonde bedrijven kan hier inpassen, mits deze uitbreiding bijdraagt aan de Hoeksche Waarden van het gebied. De initiatiefnemer moet dit zelf aantonen.

2.5 Samenvatting en reactie op zienswijze van Kaan Consultancy

Kaan Consultancy (hierna 'Kaan') treedt op namens DOW Pipeline (hierna "DOW"). DOW exploiteert een buisleiding welke onder het regime van het Besluit Externe Veiligheid (Bevb) valt en in het plangebied is gelegen. In de visie worden geen concrete ontwikkelingen mogelijk gemaakt. De visie is meer richtinggevend voor toekomstige ontwikkelingen. Kaan verzoekt om bij komende toekomstige ontwikkelingen de belangen van de buisleiding mee te nemen. Eén en ander zoals in het Bevb is bepaald.

Reactie:

Zoals u terecht opmerkt, is de Omgevingsvisie richtinggevend en worden geen concrete ontwikkelingen mogelijk gemaakt. Na het vaststellen van de Omgevingsvisie starten wij met het opstellen van een Omgevingsplan. Bij het opstellen van het Omgevingsplan houden wij rekening met (o.a.) buisleidingen en bijbehorende belemmeringsstrook. Tot die tijd geldt bij (toekomstige) ontwikkelingen de landelijke wetgeving - zoals nu opgenomen in het Bevb - als toetsingskader. In stap 1 van het stappenplan Waardmaken (pagina 6/8) wordt hier ook naar verwezen.

2.6 Samenvatting en reactie op zienswijze van Den Hollander Advocaten (namens V.O.F. Midstate)

V.O.F. Midstate is eigenaresse van onder andere de Torensteepolder en een gedeelte van de Molenpolder in Numansdorp. Zij heeft met voormalig gemeente Cromstrijen een samenwerkingsovereenkomst voor ontwikkeling van de Torensteepolder voor woningbouw. Indiener geeft in haar zienswijze een toelichting op de aanleiding van deze ontwikkeling en de hierover met voormalig gemeente Cromstrijen gemaakte afspraken. Ook verwijst indiener naar het Masterplan 2008, waarin de ruimtelijke ontwikkeling van beide polders is opgenomen. Gelet op deze afspraken is indiener verbaast dat in de ontwerp Omgevingsvisie Hoeksche Waard vrijwel niets over beide projecten is terug te vinden en niet genoemd zijn als locaties voor mogelijk toekomstige woningbouw. De zienswijze richt zich op de onderdelen: 'vitale dorpen en actieve samenleving', 'Hoeksche Delta' en 'Dorpse Trots'.

'Vitale dorpen en actieve samenleving' en 'Hoeksche Trots'

Indiener stelt vast dat in de ontwerp Omgevingsvisie Hoeksche Waard geen keuze wordt gemaakt voor de bouwlocaties van deze woningen. Dat vindt zij vreemd, gelet op het grote aantal woningen wat in de Hoeksche Waard de komende jaren moet worden gebouwd. Tegelijkertijd stelt indiener vast dat in het voorwoord het college de noordrand van de Hoeksche Waard wel als mogelijke bouwlocatie aanmerkt. Het college noemt hier expliciet de locaties Stougjesdijk-Oost, Tienvoet Heinenoord en 's-Gravendeel West. Mocht de gemeenteraad bij de vaststelling alsnog de toekomstige woningbouwlocaties vastleggen en mocht daarbij de keuze op (alleen) de noordrand van de Hoeksche Waard vallen, dan is dit voor indiener niet aanvaardbaar. Deze keuze blokkeert dan de verdere ontwikkeling van de Torensteepolder en van de Molenpolder. In de Torensteepolder is volgens indiener nog ruimte voor circa 250 woningen, in de Molenpolder van een veelvoud hiervan.

Voor de Molenpolder verwijst indiener naar het besluit van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties tot het opnemen van de Molenpolder in de Regeling uitvoering Crisis- en Herstelwet. Op basis van deze aanwijzing is de Molenpolder aangewezen als een gebied waarvoor een bestemmingsplan met zogeheten verbrede reikwijdte kan worden vastgesteld. Een dergelijk bestemmingsplan loopt vooruit op de nieuwe Omgevingswet en biedt ruimte voor allerlei experimenten die op basis van de geldende Wet ruimtelijke ordening niet tot de mogelijkheden behoren. Indiener geeft aan destijds in nauw overleg met voormalig gemeente Cromstrijen er voor te hebben gekozen de Molenpolder deze status te verlenen. Deze aanwijzing sluit volgens indiener ook naadloos aan op eerdere besluitvorming die gemeente Cromstrijen nam. Indiener wijst er op dat gemeente Hoeksche Waard als rechtsopvolger van de vroegere gemeente Cromstrijen aan deze besluitvorming is gehouden. In de zienswijze verwijst indiener naar de toelichting van het ministeriële besluit. De Molenpolder – met een oppervlakte van ruimt 85 hectare – mag volgens indiener niet in de Omgevingsvisie ontbreken. Een enkele vermelding van de Molenpolder als voorbeeld van een Waardmaker is voor indiener onvoldoende.

Reactie:

Zoals indiener in haar zienswijze opmerkt, worden in de ontwerp Omgevingsvisie Hoeksche Waard geen keuzes gemaakt voor bouwlocaties. Dit is – anders dan in een Structuurvisie gebruikelijk was – ook niet nodig. De Omgevingsvisie is vormvrij. De gemeente nodigt met deze Omgevingsvisie uit om bij te dragen aan de Hoeksche Waard. In de Omgevingsvisie zijn geen keuzes gemaakt *waar* dit moet gebeuren, maar wel *hoe* dit moet gebeuren: Passend bij de identiteit (de Hoeksche Waarde) van het gebied waar de ontwikkeling plaats vindt.

Voor de begrenzing van het gebied wat aangeduid is als 'Dorpse Trots' zijn de op dit moment geldende bestemmingsplannen leidend geweest. Dit geldt ook voor Numansdorp: Hier zijn de geldende bestemmingsplannen voor het dorp aangeduid als 'Dorpse Trots'. Dit is inclusief het gedeelte van de Torensteepolder waarvoor inmiddels geldende bestemmingsplannen zijn. Voor de door indiener genoemde locaties (de laatste fase van de Torensteepolder en de ontwikkeling van de Molenpolder) zijn nog geen bestemmingsplannen vastgesteld. Deze zijn daarom niet opgenomen als 'Dorpse Trots'. Dit is in lijn met de in het voorwoord van het college genoemde 3 mogelijke bouwlocaties. Ook deze zijn niet opgenomen als 'Dorpse Trots'. Dat de Molenpolder is aangewezen als gebied waarvoor een bestemmingsplan kan worden vastgesteld met een zogeheten verbrede reikwijdte maakt dit niet anders. Deze aanwijzing biedt sec de mogelijkheid om deze procedure te doorlopen. Het college met het noemen van de 3 mogelijke woningbouwlocaties niet bedoeld woningbouw alleen in de noordrand plaats kan vinden. Numansdorp Zuid wordt daarom toegevoegd aan de in het voorwoord genoemde opsomming van mogelijke woningbouwprojecten.

'Dorpse Trots'

In deze paragraaf wordt de omgevingskwaliteit van alle dorpen in de Hoeksche Waard beschreven. De identiteit van elk dorp geldt hierbij als basis. In- en uitbreidingen moeten passen bij de maat en de schaal van het dorp en initiatieven moeten bijdragen aan het versterken van de identiteit van elk dorp op zich. Verder moet nieuwbouw of herontwikkeling bijdragen aan de gemeenschapszin van het dorp. Indiener verwijst naar de analyses van elk dorp, welke als basis worden benut de uitwerking van de vitaliteit en leefbaarheid van het betreffende dorp. Het valt indiener op dat in de analyse van Numansdorp niets wordt gezegd over woningbouw in de Torensteepolder en evenmin over besluitvorming in de Molenpolder. Alleen de landgoederen worden genoemd. Op de kaart van Numansdorp mist indiener de structuur van de nieuwe woonwijk in de Torensteepolder en ook de oostelijke randweg ontbreekt. Indiener vindt dit merkwaardig als wordt bedacht dat het grondareaal in beide polders groter is dan het bestaande oppervlakte van het dorp Numansdorp en de Torensteepolder een substantiële uitbreiding van het dorp beslaat. Indiener vindt de analyse hierdoor verre van volledig. Omdat deze niet toereikend is, zal volgens indiener ook de gewenste uitwerking van de vitaliteit en de leefbaarheid van Numansdorp op verkeerde uitgangspunten worden gebaseerd. Dit is voor indiener onaanvaardbaar gelet op haar belangen.

Reactie:

Deze Omgevingsvisie Hoeksche Waard is opgesteld door Waardmakers: Inwoners, maatschappelijke organisaties, belangenorganisaties, ondernemers, regionale organisaties, provincie en omliggende gemeenten. Iedereen is uitgenodigd om hier aan bij te dragen. De door indiener genoemde ruimtelijke analyse van Numansdorp was hiervoor 1 van de bouwstenen. Verder hadden de Waardmakers – naast hun plaatselijke kennis - de beschikking over meerdere 'bouwstenen', bijvoorbeeld de website www.ruimtelijkeplannen.nl. Op deze website zijn de ontsluitingsweg en de structuur van de Torensteepolder terug te vinden, omdat deze in (geldende) bestemmingsplannen zijn vastgelegd. Ook bij de verdere uitwerking van de Omgevingsvisie – bijvoorbeeld met concrete initiatieven en maar ook in het Omgevingsplan - wordt uitgegaan van bestaande bebouwingscontouren en niet sec van de analyses uit de 'vindtocht'. Het is dan ook niet zo dat bij een verdere ontwikkeling in het belang van de vitaliteit en leefbaarheid van Numansdorp wordt uitgegaan van verkeerde uitgangspunten. Hierbij is ook de woningbouwprogrammering leidend, zie hiervoor ook onze reactie op de zienswijze van de provincie (2.11). Om verwarring echter te voorkomen, hebben wij de analyse waar naar wordt verwezen aangepast voor wat betreft de Torensteepolder en oostelijke ontsluitingsweg (Torensteelaan en Wethouder van der Veldenweg).

2.7 Samenvatting en reactie op zienswijze van indiener 2

Kaart met deelgebieden

Indiener vindt het onderscheid tussen de gebieden met de Hoeksche Waarden 'Natuurlijk Verbonden' en 'Oudste Landen' kunstmatig. Hij is van mening dat binnen het Oudeland van Strijen alleen het reservaatgebied van Staatsbosbeheer zich onderscheidt van de rest van dit gebied. Daarom kan volgens hem worden volstaan met het aangeven van het reservaatgebied als afzonderlijk gebied. Buiten het reservaat verschillen de kenmerken van de 'Oudste Landen' naar zijn mening niet essentieel met van de karakteristiek van het gebied met de Hoeksche Waarde 'Natuurlijk Verbonden'.

In beide gebieden is volgens indiener sprake van fijnmazige structuur van dijken, kreken en sloten, lange zichtlijnen en vergezichten. Zowel in het agrarisch productielandschap buiten het reservaatgebied en in het overige agrarische gebied zijn boeren innovatief en natuurinclusief gericht bezig. De Oudste Landen vormen hierop geen uitzondering. Ook wordt als bijzonder kenmerk voor Hoeksche Waarden 'stiltegebied' genoemd. Dit stiltegebied strekt niet over het hele gebied wat nu is aangemerkt als 'Oudste Landen'. Het stiltegebied strekt ook op gronden die zijn aangemerkt als 'Natuurlijk Verbonden' (richting Klaaswaal en aan de zuidzijde tot aan de oevers van het Hollands Diep). Indiener geeft aan dat het kenmerk stiltegebied geen onderscheidend kenmerk is tussen 'Oudste Landen' en 'Natuurlijk Verbonden'.

Reactie:

De betrokkenheid en de plaatselijke kennis van deze indiener stellen wij zeer op prijs. De gebieden die de waarde 'Oudste Landen' hebben gekregen zijn de zogenaamde 'ringpolders', de dijken die nog dateren van voor de Sint-Elisabethsvloed. Alle andere polders in de Hoeksche Waard zijn later op deze ringpolders aangehaakt. Ringpolders hebben een andere identiteit dan de andere polders. Om die reden hebben de Waardmakers er voor gekozen hier een ander deelgebied aan toe te kennen.

Tekst behorende bij 'Oudste Landen'

Deze tekst is volgens indiener onduidelijk, warrig en op veel onderdelen onjuist:

- De polders binnen dit deelgebied zouden volgens de tekst een 'typische ronde vorm' hebben. Dit komt volgens indiener niet overeen met de werkelijke vorm
- In de tekst staat 'Het Oude Land heeft een bijzondere kleinschalige strokenverkaveling'. Wordt hier deelgebied 'Oudste Landen' bedoeld of gaat dit over het Oudeland van Strijen. Als het gaat om dit laatste, is volgens indiener de typering niet juist daar waar gesteld wordt dat deze polder een uitgesproken strokenverkaveling heeft in de zin van smalle, maar vooral ook lange percelen, min of meer loodrecht op de ontginningsas. Dit geldt ook niet voor het hele gebied 'Oudste Landen' en indiener is van mening dat het onjuist is om een kenmerk van een klein deel van een gebied te veralgemeniseren naar het totale gebied, inclusief de polder Oude Korendijk;
- Indiener kan zich niet vinden in de zinsnede 'De Oudste Landen zijn grotendeels in gebruik als akkerland en herbergen een grote rijkdom aan natuurwaarden, met name voor weidevogels en ganzen. Mede hierom is het gebied aangewezen als Natura 2000-gebied'. Alleen het Oudeland van Strijen is aangewezen als Natura 2000-gebied en niet het hele gebied 'Oudste Landen'. Uitsluitend enkele soorten ganzen zijn in dit kader aangewezen als kwalificerende soorten. Ook vindt indiener deze zin onduidelijk: Wat wordt bedoeld met akkerland? Als dit land is wat in gebruik is voor akkerbouw vindt indiener de relatie met weidevogels niet echt te begrijpen. De grutto – als icoon voor de weidevogels – komt op akkerbouwpercelen niet voor; wel broeden en foerageren Kieviten op akkerbouwpercelen.

Reactie:

U heeft gelijk dat de polders 'Oudste Landen' geen typische ronde vorm hebben. Dit passen wij aan. De tekstpassage die u aanhaalt over de bijzondere kleinschalige strokenverkaveling heeft betrekking op het deelgebied 'Oudste Landen'. Ook merkt u terecht op dat niet het hele gebied 'Oudste Landen' is aangewezen als Natura 2000-gebied. Dit passen wij aan.

Te versterken waarden Oudste Landen

- 'Versterking van de herkenbaarheid en leesbaarheid van het historische polderpatroon, met aandacht voor zichtlijnen.'

Het is indier niet duidelijk wat wordt verstaan onder het 'historische' polderpatroon. Het ruimtelijk beeld van de polders is voortdurend aan verandering onderhevig. In het kader van het landinrichtingsproject Hoeksche Waard Oost zijn het noordwesten van het Oudeland van Strijen en het Munnikenland optimaal ingericht voor akkerbouw. Wat het opbrengend vermogen betreft hoorden deze tot de hoogst gekwalificeerde gronden in het landinrichtingsgebied.

- 'Versterken van de kwaliteiten van flora en fauna, in aansluiting op de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied Oudeland van Strijen'.
Indier stelt dat aan meer ganzen in het Oudeland van Strijen geen enkele behoefte is. Dit vanwege de schade die zij maken aan de gewassen en het feit dat deze schade niet of niet geheel wordt vergoed.

Reactie:

Met het historisch polderpatroon bedoelen wij het patroon wat in de geschiedenis is ontstaan. Hierin is de Sint-Elisabethsvloed (1421) een breekpunt. Na deze vloed werd de Hoeksche Waard weer een getijdengebied met geulen, slikken en gorzen. Dit heeft invloed gehad op het polderpatroon zoals wij dit nu kennen. Nieuwe ontwikkelingen binnen dit gebied moeten deze kernwaarde versterken.

De instandhoudingsdoelstellingen voor het Natura 2000-gebied komen voort uit Europese regelgeving. Het uiteindelijke doel van Natura2000 is het bereiken van de landelijk gunstige staat van instandhouding voor alle door de richtlijnen beschermde soorten en habitats. Dit is regelgeving waar wij in de Omgevingsvisie niet aan af mogen doen.

2.8 Samenvatting en reactie op zienswijze van Stichting Archeologie Hoeksche Waard

De Stichting Archeologie Hoeksche Waard (SAHW) is in algemene zin blij dat wordt erkend dat de Hoeksche Waard een waardevol gebied is en gewaardeerd wordt. Zij zijn ook blij dat het cultureel erfgoed wordt gewaardeerd. Zij hebben wel een aantal onjuistheden of onvolledigheden geconstateerd, waar zij op willen wijzen.

Ontstaansgeschiedenis van de Hoeksche Waard

Dat gesuggereerd wordt dat de Hoeksche Waard circa 500 jaar oud is en gewonnen is uit water is volgens SAHW niet juist. De Hoeksche Waard is een gebied dat al vanaf de laatste ijstijd in wording is. Het gebied heeft weliswaar – soms in delen – onder water gestaan, maar dit is een zichzelf herhalend proces geweest. SAHW geeft in haar zienswijze een nadere toelichting op de verdere ontstaansgeschiedenis.

Reactie:

Wij waarderen uw betrokkenheid en uw bijdrage aan de Omgevingsvisie Hoeksche Waard. Met uw opmerking over de ontstaansgeschiedenis van de Hoeksche Waard doelt u waarschijnlijk op de volgende zin (pagina 24): 'De huidige Hoeksche Waard is een mozaïek van polders en cultuurhistorische dijken die vanaf de Middeleeuwen zijn bedijkt.' Naar aanleiding van uw zienswijze passen wij deze tekst (pagina 24) als volgt aan:

'Inmiddels is bekend dat er al vanaf de IJstijd bewoning is geweest in de Hoeksche Waard. Het gebied werd tot aan de Middeleeuwen geteisterd door meerdere overstromingen waardoor het landschap steeds veranderde. De huidige Hoeksche Waard is een mozaïek van polders en cultuurhistorische dijken die vanaf de Middeleeuwen zijn bedijkt. Extra bijzonder zijn de dijken die nog dateren van voor de Sint-Elisabethsvloed van 1421.'

Alleen gebied 'Oudste Landen' waardevol

Volgens de visie is het gebied met de waarde 'Oudste Landen' landschappelijk waardevol zijn, de rest niet. Dit is onterecht stelt het SAHW. Iedere polder heeft zijn eigen karakteristieken en waarden, ook de minder oude polders. SAHW vermoedt dat voor de term 'Oudste Landen' is gekozen analoog aan het Zeeuwe model van Oudland en Nieuwland. In Zeeland gaat het echter om gebieden die in de 8^e eeuw zijn ontstaan (Oudland) en gebieden die na de 16^e eeuw zijn ontstaan (Nieuwland). Dit is volgens SAHW geheel onvergelijkbaar.

Reactie:

De term 'Oudste Landen' is bedacht door het redactieteam van Waardmakers en medewerkers van de gemeente. Deze keuze is niet gemaakt op basis van het Zeeuwse model van Oudland en Nieuwland. De gebieden die de waarde 'Oudste Landen' hebben gekregen zijn de zogenaamde 'ringpolders', de dijken die nog dateren van voor de Sint-Elisabethsvloed. Alle andere polders in de Hoeksche Waard zijn later op deze ringpolders aangehaakt. Ringpolders hebben een andere identiteit dan de andere polders. Om die reden hebben de Waardmakers er voor gekozen hier een ander deelgebied aan toe te kennen. Wij hebben hiermee nadrukkelijk niet bedoeld dat *alleen* dit deelgebied waardevol is: Alle deelgebieden zijn waardevol; elk met haar eigen identiteit en waarden.

Westelijke overblijfselen van de Groote of Zuid-Hollandse Waard

SAHW mist de duidelijk herkenbare westelijke overblijfselen van de Groote of Zuid-Hollandse Waard die in 1270 werd bedijkt en in 1421/1423 onder water kwam te staan en moest worden opgegeven. Deze westelijke dijk (Keizersdijk, Hoekche Dijk en stukje Kerkstraat) is nog deels bovengronds aanwezig.

Reactie:

Zie hiervoor onze reactie onder 'Ontstaansgeschiedenis van de Hoeksche Waard'.

Oudeland van Strijen

Polder Oudeland van Strijen is geen veenweidegebied maar een klei op veengebied.

Reactie:

Dit passen wij tekstueel aan.

Binnenbedijkte Maas/Binnenpret

De Binnenbedijkte Maas wordt onder de Hoeksche Waarde 'Binnenpret' genoemd als een in de Late Middeleeuwen aan beide zijde afgedamde rivierarm van het Rijn-Maassysteem. SAHW vindt het prima dat dit geaccentueerd wordt, maar vraagt wel het besef dat deze rivierarm in 1 van de meest waardevolle archeologische zones in de Hoeksche Waard is. Dit bodemarchief is kwetsbaar en lijdt onder ruimtelijke ingrepen. Hierbij zal eerst een gedegen studie moeten worden uitgevoerd naar hoe deze accentuering verantwoord plaats kan vinden.

Reactie

Het is ons bekend dat de Binnenbedijkte Maas in 1 van de meest waardevolle archeologische zones in de Hoeksche Waard ligt. Ter bescherming hiervan geldt de huidige wet- en regelgeving (waaronder het 'Erfgoedbeleid gemeente Hoeksche Waard 2019 – 2023) nog steeds als uitgangspunt. Dit staat ook in het stappenplan Waardmaken (pagina 6/8). De onderzoeksplicht en bescherming van archeologische waarden valt hier ook onder. In het nog op te stellen Omgevingsplan worden hierover regels opgenomen. Het is niet nodig dit nu in de Omgevingsvisie expliciet te noemen.

Rijk bodemarchief

SAHW mist in de ontwerp Omgevingsvisie informatie over het rijke bodemarchief van de Hoeksche Waard. SAHW ziet dit als een gemiste kans.

Reactie

Ook hier geldt dat wet- en regelgeving ter bescherming van archeologische waarden nog steeds geldt als uitgangspunt (stappenplan op pagina 6/8). In onze bestemmingsplannen en archeologiebeleid is dit ook geborgd. Ook in het nog op te stellen Omgevingsplan moet de bescherming van het rijke bodemarchief een plek krijgen.

2.9 Samenvatting en reactie op zienswijze van Waardmakerteam 'Vóór de Hoeksche Waard'

Het Team Vóór de Hoeksche Waard is 1 van de Waardmakerteams die meewerkten aan de totstandkoming van de Omgevingsvisie Hoeksche Waard, zoals deze ter inzage heeft gelegen. Het team vindt dat het ontwerp Omgevingsvisie Hoeksche Waard een herkenbaar document is geworden, waarbij de input van de Waardmakerteams herkenbaar is. Zij waarderen dit. Zij beseffen dat de samenvoeging van 5 gemeenten een proces is dat gepaard gaat met een reorganisatie en een nieuwe manier van werken, waarbij de Omgevingsvisie van, voor en door de Hoeksche Waard een nieuw instrument is. Als team willen zij de gemeenteraad 3 algemene zaken mee geven:

Plattelandsgemeente

De Hoeksche Waard is een plattelandsgemeente met ruim 87.000 inwoners. De focus moet naar het idee van dit team liggen op de Hoeksche Waarden en Werken vanuit het gezichtspunt van de plattelandsgemeente en niet vanuit het aantal inwoners. De aanpak vanuit andere, meer verstedelijkte gebieden zijn niet 1 op 1 toe te passen in het landelijk gebied, volgens dit team. Dit moet ook duidelijk zijn voor externe partijen die de gemeente Hoeksche Waard ondersteunen.

Reactie:

Wij bedanken dit Waardmakerteam voor haar betrokkenheid bij het Waardmakersproces en de redactie van de ontwerp Omgevingsvisie. Voor wat betreft uw opmerking over de Hoeksche Waard als plattelandsgemeente is in de Omgevingsvisie opgenomen dat ontwikkelingen moeten passen binnen de Hoeksche Waarden. Het is dan ook een voorwaarde dat ontwikkelingen aansluiten op de identiteit van de dorpen en de gebieden waar het hier om gaat.

Uitdagingen

De Hoeksche Waard is een uniek gebied dat de komende jaren voor een aantal uitdagingen komt te staan. Genoemd wordt hierbij onder andere mobiliteit, duurzaamheid, vergrijzing. Dit Waardmakerteam vraagt de raad om ervoor te zorgen klaar te zijn voor deze vragen en daarbinnen ook al na te denken over oplossingen die wél kunnen, genoeg draagvlak hebben. Als voorbeeld noemt het team de A4 in een verzonken bak, zodat de zichtlijnen van de Hoeksche Waard open blijven en de overlast beperkt blijft. Zij vragen de raad ook de inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties te betrekken voor draagvlak. Er is veel expertise en betrokkenheid binnen de Hoeksche Waard (bijvoorbeeld de Waardmakers). Het team vraagt de gemeenteraad hier gebruik van te maken.

Reactie:

Met het vaststellen van de Omgevingsvisie stemt de gemeenteraad in met de manier van werken: Waardmaken. Ontwikkelingen moeten passen bij en bijdragen aan de Hoeksche Werken en de Hoeksche Waarden. Het is aan initiatiefnemers van ontwikkelingen om dit aan te tonen. Als de overheid initiatiefnemer is, gelden de Hoeksche Werken en de Hoeksche Waarden ook als vertrekpunt. Wij zien ook de meerwaarde van het betrekken van inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties bij onze overheidstaken. Zo wordt bijvoorbeeld de Regionale Energie Strategie en het Cultuurbeleid met betrokken partijen ontwikkeld.

Communicatie

Hoeksche Waarders zijn nuchter: 'Doe maar gewoon, dan ben je al gek genoeg'. Hiernaast heeft in de Hoeksche Waard meer dan 67% van de huidige beroepsbevolking een laag of middelbaar opleidingsniveau. Dit team roept de gemeenteraad op om hier rekening mee te houden in de communicatie. Hun aanbeveling is om zoveel mogelijk terminologie (woorden en begrippen die in een bepaalde werksituatie gebruikt worden) te vermijden in de visie en op de website. En om – als dit niet te vermijden is – deze termen toe te lichten / uit te leggen.

Reactie

Gemeente Hoeksche Waard vindt het ook heel belangrijk om klantgericht en begrijpelijk te schrijven.

2.10 Samenvatting en reactie op zienswijze van indiener 3

De zienswijze van deze indiener richt zich op 1 van de Hoeksche Werken: Duurzaam, energieneutraal en klimaatbestendig.

Ergieneutraal in 2040?

Indiener verzoekt dringend om niet in 2040 energieneutraal te willen zijn, maar hierbij het landelijk beleid te volgen dit in 2050 te realiseren. Refererend naar een oriënterende bijeenkomst over duurzaamheid (op 5 september) waar slechts een handjevol burgers aanwezig was, stelt indiener dat in zijn ogen burgers nog mijlen ver van wat er op hen af gaat komen. Een versnelling zou naar idee van indiener alleen maar weerstand oproepen. Hij begrijpt de politieke ambitie, maar een samenleving kan naar zijn idee niet alleen drijven op ambities. 'De ketting is zo sterk als de zwakste schakel': Iedereen moet mee kunnen doen om deze transitie te dragen. Veel groepen in de samenleving hebben niet de benodigde middelen en staan ook niet altijd te trappelen om dan noodgedwongen een duurzaamheidslening aan te gaan. Daarnaast: zolang niet duidelijk is welke keuze de gemeente maakt, bijvoorbeeld met betrekking tot de warmtevoorziening, is het voor de burger niet mogelijk om daar op te anticiperen en de financieel haalbare gewenste aanpassingen aan de woning te doen. Indiener ziet het als een 'hell of a job' – juist in de Hoeksche Waard met haar landschappelijke waarden – tot een maatschappelijk aanvaardbaar en betaalbaar systeem te komen. Indiener vindt het een schande om de ambitie niet met 10 jaar te verlengen. Hij verwijst naar andere gemeenten in Nederland die dit ook deden.

Reactie:

De Omgevingsvisie beschrijft de gewenste koers van, voor en door de Hoeksche Waard, onder andere ten aanzien van onder andere het Hoeksche Werk: 'Duurzaamheid, energieneutraal en klimaatbestendig'. De ambitie om in 2040 energieneutraal te zijn komt voort uit de Waardmakers en sluit aan op de de 'Energievisie Hoeksche Waard 2016-2020'. De gemeente ziet op dit moment geen aanleiding om deze ambitie aan te passen. Als hiervan al sprake zou zijn, dan is dit nu nog te vroeg om hiertoe te beslissen. Wij werken aan een (concept) Regionale Energie Strategie (RES). In deze RES worden keuzes uitgewerkt voor de opwekking van duurzame elektriciteit, de warmtetransitie in de gebouwde omgeving en daarvoor benodigde opslag- en energie-infrastructuur. Deze keuzes worden vervolgens vertaald naar gebieden, projecten en naar implementatie en uitvoering van die projecten. De gemeente vindt het niet gewenst om vooruitlopend hierop in de Omgevingsvisie onze ambitie bij te stellen.

Klassieke vormen

In de ontwerp omgevingsvisie wordt gesproken over "in aanvulling op klassieke vormen". Indiener ziet graag een specificatie van wat de raad precies bedoelt met klassieke vormen om daarover geen misverstand te laten bestaan. Mocht u hiermee windenergie worden bedoeld, dan zou indiener graag zien dat u afstand neemt en deze vorm van energieopwekking in de Hoeksche Waard en specifiek opneemt deze niet verder te zullen ontwikkelen. Ook nu de provincie Zuid-Holland volgens indiener heeft toegezegd in de Hoeksche Waard geen locaties voor windparken meer op te willen nemen.

Reactie:

Onder 'klassieke vormen' verstaan wij inderdaad ook windenergie. Zoals u bekend is, werken wij aan een (concept) Regionale Energie Strategie (RES). De gemeente vindt het niet gewenst om vooruitlopend hierop in de Omgevingsvisie bepaalde vormen uit te sluiten dan wel op te nemen. Bij de verdere uitwerking van de Hoeksche Werken vinden wij participatie erg belangrijk. Wij waarderen uw betrokkenheid hierin. De Provincie Zuid-Holland heeft in het coalitieakkoord 2019 – 2023 inderdaad opgenomen haar plaatsingsvisie voor windmolens te gaan herzien met als 1 van de uitgangspunten geen windturbines in de Hoeksche Waard. Dit is nog geen vastgesteld beleid.

Open voor innovatieve vormen

In de ontwerp omgevingsvisie worden een aantal innovatieve vormen om elektriciteit op te wekken of vormen om een warmtenet te voeden genoemd. Indiener verzoekt u ook specifiek kernenergie op te nemen, zodat dit in de toekomst geen taboe is om als optie te onderzoeken. Indiener doelt hier niet op grootschalige kerncentrales, maar op kleinschalige centrales (zogenaamde Small Modular Reactors) die al te plaatsen zijn op zo'n 9 hectare oppervlakte met een vermogen van 100 tot 300 MW.

Als voordeel ziet indiener dat deze ook deels ondergrond geplaatst kunnen worden waarbij de bovenkant voorzien kan worden van begroeiing, waardoor het voor een groot deel opgenomen kan worden in het landschap. Indiener realiseert zich dat dit in Nederland nog een zeer controversiële optie is om energie op te wekken. Hij vindt echter ook dat we de ogen hiervoor niet moeten sluiten en binnen het tijdbestek tot 2050 dit wel een reële optie kan worden. Het zou volgens indiener goed zijn om al onderzoeken te beginnen of er locaties binnen de Hoeksche Waard zijn, die hiervoor in aanmerking zouden kunnen komen.

Reactie:

Het opnemen van kernenergie – onder andere genoemd in het debat – werd door de Waardmakers niet breed gedragen. Om die reden vinden wij het niet gewenst deze alsnog op te nemen. Bovendien sluit de ontwerp Omgevingsvisie deze vorm van innovatieve vorm ook niet direct uit. Ook hier geldt dat wij eerst het proces van de RES af moeten wachten voordat we bepaalde vormen al dan niet uitsluiten of opnemen.

Geconcentreerde locaties voor wind en zon

In aansluiting op hierover eerder in de zienswijze gesteld, wil indiener u verzoeken specifiek op te nemen dat er in de Hoeksche Waard geen ambities zijn voor het ontwikkelen van windenergie. Daarnaast stelt indiener dat commerciële/gesubsidieerde duurzaamheidsprojecten nooit in de weg mogen staan van de capaciteit op het netwerk, wat tot gevolg heeft dat de particulier of de vereniging/sportclub geen zonnepanelen meer op het dak kan leggen.

Reactie:

Ook hier geldt dat wij het niet gewenst vinden om op dit moment windenergie uit te sluiten.

Niet als een kip zonder kop duurzaamheidsprojecten uit de grond stampen

Als algemene boodschap verwijst indiener naar een artikel wat hij schreef op 22 februari 2018 (ingezonden brief 'Meer windparken/zonneweiden? Het kan heus minder!'), welke nu nog steeds actueel. Deze ingezonden brief is opgenomen als bijlage 1 bij deze nota van beantwoording.

Reactie:

Wij hebben kennis genomen van het genoemde artikel.

2.11 Samenvatting en reactie op zienswijze van Provincie Zuid-Holland

De provincie heeft kennis genomen van de ontwerp Omgevingsvisie Hoeksche Waard, waar zij ook reeds in het voortraject betrokken bij is geweest. De provincie spreekt haar waardering uit voor het intensieve proces dat is gevolgd om tot deze visie te komen. Door een intensief participatietraject met zowel burgers als andere belanghebbende organisaties, is de betrokkenheid bij het opstellen van de visie groot geweest. De systematiek van het 'Waardmaken' sluit aan bij de provinciale visie op ruimtelijke kwaliteit: Met iedere ontwikkeling gezamenlijk gaan voor het verbeteren van de leefomgevingskwaliteit. De ambities zoals geformuleerd in de Omgevingsvisie kan de provincie grotendeels onderschrijven en sluiten in veel gevallen aan bij de provinciale ambities.

Reactie:

Wij bedanken u voor uw positieve reactie en bijdrage aan de Omgevingsvisie Hoeksche Waard.

Wonen

Op 1 onderwerp geeft de visie aan de provincie aanleiding om te reageren. Dit betreft het thema wonen. In de ontwerp Omgevingsvisie Hoeksche Waard staat dat de gemeente Hoeksche Waard inzet op herstel van de balans in de samenstelling van de bevolking en dat het college mogelijke bouwlocaties in beeld heeft voor een niet-autonome bouwopgave. Daarnaast staat op pagina 18 onder 'Vitale dorpen en actieve samenleving' het volgende: 'Voor het eiland als geheel streven we naar een evenwichtige samengestelde bevolking waarin alle leeftijdsgroepen vertegenwoordigd zijn. Om dat te bereiken is het nodig dat er tot 2035 circa 3.500 nieuwe huishoudens instromen in de Hoeksche Waard. Dat komt bovenop de vraag naar circa 3.100 woningen die tot 2030 nodig zijn als gevolg van gezinsverdunding.'

De provincie ziet geen niet-autonome bouwopgave in de Hoeksche Waard. De provincie hecht waarde aan de vestigingswens van haar inwoners en hanteert het uitgangspunt dat woningen daar worden gerealiseerd waar de behoefte zich manifesteert. Het uitgangspunt hierbij is dat de juiste woning op de juiste plek (op het juiste moment) wordt gerealiseerd. Dat gaat allereerst over dat gebouwd wordt naar behoefte. Voor de periode 2019 tot 2030 hebben wij aan u gevraagd om een woningbouwprogramma op te stellen om invulling te geven aan de gewenste woningvoorraadtoename voor de Hoeksche Waard. Het is daarbij van belang dat nieuwe woningen voor de eigen behoefte bijdragen aan de woningvoorraad, die geschikt is voor de gevolgen van vergrijzing en verdunding van de huishoudens.

De provincie blijft graag met gemeente Hoeksche Waard in gesprek door middel van de reguliere ambtelijke overleggen over dit onderwerp.

Reactie:

Voor de periode 2019 tot 2030 wordt dit jaar nog een woningbouwprogrammering opgesteld waarbij wij invulling geven aan de gewenste woonvoorraad voor de Hoeksche Waard. De gemeente hanteert daarbij hetzelfde uitgangspunt als de provincie; we bouwen naar behoefte en we kijken daarbij in het bijzonder naar de kwalitatieve invulling.

Hoewel wij het in de eerste plaats van belang vinden dat de inwoners van de Hoeksche Waard een passende woning kunnen vinden, weten wij ook dat de woningmarkt van de Hoeksche Waard niet op zichzelf staand is. De woningmarkt staat onder (sterke) invloed van de regio Rotterdam / Drechtsteden. De behoefte aan kwalitatief goede woningen in een goede omgeving is groot in de zuidvleugel van de Randstad, waar het aanbod juist beperkt is. Daar waar deze behoefte de vitaliteit van de Hoeksche Waard kan versterken willen wij graag in die behoefte voorzien. Dit ook in relatie tot de te verwachten ontwikkelingen in de arbeidsmarkt als gevolg van de vergrijzing.

Gelet op de druk op de woningmarkt in de directe omgeving van de Hoeksche Waard en de oplossing die de Hoeksche Waard daarbij kan bieden, vragen wij de provincie deze ambitie te omarmen. Wij blijven hierover graag met elkaar in gesprek.

2.12 Samenvatting en reactie op zienswijze van Waterschap Hollandse Delta

Het Waterschap heeft met plezier deelgenomen aan het Waardmakersproces en de ontwikkeling van de Omgevingsvisie Hoeksche Waard. Het eindresultaat spreekt hen aan. Het Waterschap vindt het positief dat de gemeente waarden als het tegengaan van klimaatverandering, aanpassen aan de gevolgen van klimaatverandering en een transitie naar een circulaire economie als randvoorwaarden beschouwt voor het behoud van welzijn en welvaart van haar inwoners. Ook het Waterschap wil bijdragen aan de leefbaarheid van haar beheergebied en bijvoorbeeld klimatologische ontwikkelingen een stap voor zijn. Door deze gedeelde waarden zijn er verschillende onderwerpen waarin Waterschap en gemeente kunnen samenwerken en visies en programma's samen kunnen brengen.

Reactie:

Wij bedanken het Waterschap voor haar deelname aan het Waardmakersproces en hun positieve reactie op het resultaat. Wij zien ook de gedeelde waarden waar samenwerking een meerwaarde kan hebben. Wij blijven dan ook graag met het Waterschap op deze constructieve manier samenwerken.

Waterveiligheid

Veiligheid wordt in de Omgevingsvisie genoemd als een basis voor leven in de Hoeksche Waard. Waterveiligheid = 3 lagen. Waterschap Hollandse Delta blijft werken aan het bieden van waterveiligheid. Zij gebruikt hierbij het concept van de zogenoemde meerlaagse veiligheid, te weten:

- Voorkomen van overstromingen via veilige keringen;
- Beperken van de gevolgen oor een goede ruimtelijke inrichting;
- Beperken van de gevolgen door een goede crisisbeheersing.

Begin volgend jaar start het Waterschap met een veiligheidstoetsing van de buitendijk, de primaire waterkering van de Hoeksche Waard. Mogelijk komt hieruit een dijkversterkingsopgave naar voren. Het Waterschap nodigt de gemeente uit om actief aan dit proces deel te nemen. Zij zouden het prettig vinden als de samenwerking op het vlak van crisisbeheersing uitmondt in een Veiligheidsbeleidsplan met daarin ook aandacht voor waterthema's en een hoogwater bestrijdingsplan in buitendijkse gebieden.

Reactie:

Als sprake is van een dijkversterkingsopgave nemen wij vanzelfsprekend graag actief deel aan dit proces. Dit kan vanuit de reeds bestaande bestuurlijke en ambtelijke samenwerkingsverbanden worden opgepakt.

Klimaatbestendigheid

Het voornemen om in 2040 ingericht te zijn voor de opvang van de gevolgen van de klimaatverandering juicht het Waterschap toe. Dit loopt zelfs vooruit op de doelen zoals geformuleerd in de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptie: In 2050 klimaatbestendig en water robuust ingericht. Het Waterschap heeft met de routekaart Ruimtelijke Adaptie de lijnen uitgezet hoe het samen met gemeenten wil werken aan het klimaatproof maken van ons werkgebied. Met de gemeente Hoeksche Waard heeft het Waterschap een goede samenwerking opgebouwd en hebben we samen een klimaatstresstest gemaakt en werkateliers voorbereid om de risicodialoog te voeren. Om samen te werken aan de strategie voor klimaatadaptie, hoe ambities waar te maken. Het Waterschap draagt graag bij aan het realiseren van ambities met onder andere kennis van het gebied, water(systemen) als ook al ambassadeur van het convenant klimaatproof bouwen.

Voor zowel herstructurerings- als ontwikkelingsopgaven wordt het Waterschap graag bij een eerste verkenning en schetsen aan tafel uitgenodigd om op deze manier mee vorm te geven aan de ruimtelijke inrichting en bijvoorbeeld te voorkomen dat wonen op de laagste en meest kwetsbare delen gaat plaatsvinden, als er andere alternatieven zijn. In latere fasen van het proces kan het Waterschap meedenken en samenwerken om bijvoorbeeld levensloopbestendige woningcomplexen of buurten klimaatbestendig en 'water' circulair in te richten. Samen is het goed te kijken naar bijvoorbeeld een klimaat robuuste inrichting van Tienvoet, een gewenste nieuwbouwontwikkeling in een relatief laaggelegen gebied.

Reactie:

In relatie tot de veranderopgave vanuit de Omgevingswet onderzoeken wij mogelijkheden voor het opzetten van zogenaamde 'Omgevingstafels'. Het Waterschap is met haar kennis en expertise hierbij een waardevolle deelnemer. Uw aanbod ten aanzien van locatie de Tienvoet hebben wij doorgegeven aan de projectleider van deze woningbouwlocatie. Er is inmiddels op ambtelijk niveau contact hierover.

Energieneutraliteit

Het Waterschap heeft het streven om in 2030 energieneutraal te zijn. Hiervoor is zij bereid, waar dit vanuit haar kerntaken mogelijk en ruimtelijk inpasbaar is, haar eigen gronden en eigendommen in te zetten voor initiatieven van derden. Vanuit een faciliterende rol staan wij open om te spreken over zonnevelden op water, aqua-, geo- en rio-thermie. De randvoorwaarden en condities waaronder we dit kunnen toestaan en de wijze waarop wij dit kunnen faciliteren gaat het Waterschap de komende periode ontwikkelen. Vooralsnog neemt het Waterschap als basis dat deze ontwikkelingen haar kerntaken van veiligheid, schoonwater en voldoende water niet negatief mogen beïnvloeden. Daarnaast blijft het Waterschap actie partner in de Regionale Energie Strategie (RES).

Reactie:

Wij waarderen de rol van het Waterschap in de Stuurgroep RES. In dit kader blijven wij ook graag op de hoogte op welke wijze het Waterschap haar gronden en eigendommen in wil zetten voor initiatieven van derden.

Circulariteit

Het Waterschap streeft naar volledige circulariteit in 2050. Daarvoor ziet zij bijvoorbeeld mogelijkheden in de landbouwsector. Graag werkt het Waterschap samen met de landbouwsector die eveneens streeft naar innovatie, duurzaamheid en regeneratie. Dit kan bijvoorbeeld op het vlak van een klimaat adaptief, robuust, toekomstgericht, ecologisch goed watersysteem. Of bij het verder uitbreiden van pilots op het vlak van hergebruik van biomassa en verbeteren van de bodemkwaliteit. Het Waterschap verwacht dat de zoetwater voorzieningen kunnen worden voortgezet.

Reactie:

Wij werken graag met het Waterschap, de landbouwsector en andere betrokken partijen samen aan circulariteit in 2050. Het opzetten en verder uitbreiden van pilots helpen in het behalen van de doelen.

Cultuurhistorie

Het Waterschap onderschrijft het belang van de instandhouding van de oude dijk- en krekensstructuren. Plannen van derden die hieraan bijdragen en geen negatieve invloed uitoefenen op de taken van het Waterschap, zullen door het Waterschap welwillend worden beoordeeld.

Reactie:

Wij waarderen deze positieve grondhouding.

Recreatie

Gemeente, ondernemers en inwoners willen de recreatie in de Hoeksche Waard stimuleren, zo blijkt uit de ontwerp Omgevingsvisie Hoeksche Waard. Waar mogelijk wil het Waterschap waterrecreatie faciliteren. Samen met de gemeente wil het Waterschap zoeken naar het goed laten samengaan van een goede waterkwaliteit met bijhorende flora en fauna en de mogelijkheden voor Watersport.

Reactie:

Ook voor wat betreft dit onderwerp zijn wij blij met uw positieve insteek.

2.13 Samenvatting en reactie op zienswijze van Dijkenoverleg HW West

Het Dijkenoverleg constateert dat de oogst van de opvattingen en ideeën van Waardmakers groot en divers is. Zij zijn voor de gemeente Hoeksche Waard richtinggevend aan de toekomstige inrichting van de Hoeksche Waard. Het Dijkenoverleg stelt dat de Omgevingsvisie Hoeksche Waard nog slechts uit losse en weinig concrete wensen, omschrijvingen en ad hoc plannetjes bestaat welke in een Omgevingsplan nader uitgewerkt moeten worden en binnen kaders concreet vast te leggen. Omdat het Omgevingsplan zal voortkomen uit de Omgevingsvisie, maakt het Dijkenoverleg van de gelegenheid gebruik om te wijzen op een aantal ernstige omissies.

Op tal van plaatsen in de ontwerp Omgevingsvisie ziet het Dijkenoverleg de dijken genoemd. In hun zienswijze citeert het Dijkenoverleg 10 plaatsen waar dijken in de Omgevingsvisie worden genoemd. Dit is allemaal waar en juicht zij ten zeerste toe. Aan deze beschrijving missen volgens het Dijkenoverleg 2 essentiële functies van de (binnen)dijken. Dit zijn:

1. De dijken in de dorpen en buurtschappen zijn van oudsher bebouwd en bewoond;
2. De dijken zijn vanaf de aanleg – honderden jaren geleden – benut als ontsluitingswegen:
  - Nog steeds vormen dijkwegen een onderdeel van de infrastructuur;
  - Deze oude dijken zijn nooit berekend op het huidige intensieve en zware verkeer;
  - Met name voor de streekeigen bebouwde en bewoonde dijklinten – die beeldbepalend zijn voor een dorpsgezicht en cultuurhistorisch van waarde zijn, is een grote verkeersbelasting funest: Bevingen en schokken die schade (verzakkingen, scheuren, lekkages) veroorzaken aan veelal oude en niet onderheide en soms zelfs monumentale dijkhuizen en dijkboerderijen veroorzaken. Hierbij komt ook nog geluids- en stankoverlast, de uitstoot van giftige gassen pal voor de ramen van de voorgevels, gebrek aan parkeerplaats, gevaarlijke verkeerssituaties waardoor het wonen, fietsen en wandelen onaantrekkelijk en ongewenst is;
  - Hierdoor is er veel verloop van eigenaren c.q. bewoners, wat het onderhoud en de continuïteit niet ten goede komt en op den duur verpaupering tot gevolg heeft;
  - Als de gemeente de historische en vaak pittoreske dijklinten overeind wil houden, dan zullen de eigenaren c.q. bewoners bereid moeten blijven in hun dijkhuizen te investeren. Daarvoor is visie en beleid nodig van de overheid;
  - Eveneens kan er dan gekoppeld worden aan het recreatieve netwerk van fiets- en wandelroutes, met zicht op verzorgde historische bebouwing en aan weerskanten van de dijk prachtige vergezichten in de polders;

Het Dijkenoverleg verzoekt dringend de ontbrekende essentiële dijkfuncties te benoemen en te vermelden dat samenhangend beleid tussen Ruimtelijke Ordening en Mobiliteit/Infrastructuur noodzakelijk is als er plannen worden gemaakt voor uitbreiding of nieuwbouw van bedrijventerreinen en woonwijken. Dit teneinde de (leef)omgevingskwaliteit zoveel mogelijk te ontzien oftewel te bevorderen.

Reactie

De betrokkenheid van Dijkenoverleg HW West stellen wij op prijs. De genoemde functies van dijken die het Dijkenoverleg mist in de ontwerp Omgevingsvisie voegen wij dan ook toe aan de reeds opgenomen functies. Wij zien echter geen noodzaak om in de Omgevingsvisie op te nemen dat bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen er samenhangend beleid moet zijn tussen Ruimtelijke Ordening en Mobiliteit en Infrastructuur. De Omgevingswet gaat al uit van deze integrale afweging. Tot de inwerkingtreding van de Omgevingswet geldt ook dat er bij ontwikkelingen moet worden aangetoond dat er sprake moet zijn van een goed woon- en leefklimaat.

2.13 Samenvatting en reactie op zienswijze van Erfgoedkoepel Hoeksche Waard

De leden van de Erfgoedkoepel Hoeksche Waard vormden samen een Waardmakersteam. Op deze manier leverden zij hun bijdrage aan de Omgevingsvisie Hoeksche Waard. Hoewel zij begrepen dat het Omgevingsplan uiteindelijk pas handvatten en kaders moet stellen voor concreet beleid, zijn zij teleurgesteld dat hun inbreng niet terug te vinden is in de Omgevingsvisie zoals deze ter inzage lag. Buiten volgens de Erfgoedkoepel wat vage en gratuite zinnen wordt het belang van cultureel erfgoed en historie voor de toekomstige omgevingskwaliteit in de Hoeksche Waard niet genoemd, laat staan verder uitgewerkt en toegelicht:

- *We streven naar behoud van de eigen identiteit van dorpen en buurtschappen. Juist door het verschil in identiteit kunnen de dorpen elkaar versterken. We zien kansen voor de inzet van kunst, cultuur en cultuurhistorie en erfgoed om dit te bereiken;*
- *We zien kansen voor verbindingen met recreatie en toerisme, cultuurhistorie en onderwijs.*

Wat die kwaliteiten en kansen zijn en hoe 1 en ander kan worden bereikt en ingevuld, blijft in de lucht hangen. In tegenstelling tot wat met het proces 'Waardmaken' de bedoeling was, wordt aan de voorstellen en ideeën – die door de Erfgoedkoepel zijn aangedragen - in de ontwerp Omgevingsvisie volgens de Erfgoedkoepel geen recht gedaan. De erfgoedkoepel verzoekt dan ook dringend om in de vast te stellen Omgevingsvisie meer en concreter aandacht voor archeologisch, gebouwd, groen, roerend en immaterieel erfgoed in relatie tot omgevingskwaliteit, educatie en recreatie te vragen en de noodzaak van gebiedsgericht beleid te vermelden. De Erfgoedkoepel voegt de door hen opgestelde Omgevingsvisie toe als bijlage. Hierin geven zij antwoord vragen:

- o *Wat voor Hoeksche Waard, met welke kwaliteiten, willen we zijn?*
- o *Welke initiatieven kunnen hier aan bijdragen?*
- o *Hoe kunnen die gerealiseerd worden?*

Reactie:

Wij bedanken Erfgoedkoepel Hoeksche Waard voor hun betrokkenheid en inbreng in het Waardmakersproces. De Omgevingsvisie is gericht op uitnodigen, inspireren en verbinden. Het accent is gelegd op wat de Hoeksche Waard wil, niet op wat niet mag. Om in Omgevingswet termen te spreken: 'Ja, mits...' in plaats van 'Nee, tenzij...'. De Omgevingsvisie richt zich op hoofdlijnen en niet op een gedetailleerde opsomming van alle beleidsaspecten waar we in het fysieke domein mee te maken hebben. Als we dit wel zouden doen zou dit ten koste gaan van het karakter van de visie: Gericht op inspireren en uitnodigen. Dit betekent niet dat alles zomaar mag en kan en ten koste kan gaan van ons erfgoed. Initiatieven moeten bijdragen aan de Hoeksche Waard. Hierbij geldt de huidige wet- en regelgeving nog steeds als uitgangspunt. Dit staat ook in het stappenplan op pagina 6/8 van de Omgevingsvisie. Zo worden de archeologische waarden in de grond nog steeds beschermd door onze bestemmingsplannen en archeologiebeleid. En ook de molenbiotopen vinden hun bescherming nog steeds in de bestemmingsplannen. In het nog op te stellen Omgevingsplan zullen dit soort zaken opnieuw een plek krijgen.

De gemeente Hoeksche Waard werkt aan het opstellen van een cultuurhistorische waardenkaart. Deze kan gebruikt worden als onderlegger voor het Omgevingsplan, met als doel het bevorderen van een integrale afweging bij nieuwe ontwikkelingen. Naast de cultuurhistorische kaart wordt ook gewerkt om het erfgoedregister uit te breiden met nieuwe gemeentelijke monumenten, beschermde dorpsgezichten en collecties. De eerst 2 zullen worden opgenomen in de cultuurhistorische waardenkaart. Zoals hiervoor ook al aangegeven blijven het archeologische beleid en de verwachtingenkaart vooralsnog van kracht. De verwachtingenkaart gaan we de komende periode actualiseren en koppelen we dan aan de cultuurhistorische waardenkaart.

De suggesties die de Erfgoedkoepel doet met betrekking tot immaterieel erfgoed komen grotendeels terug in de doelstellingen die opgenomen zijn in het Erfgoedbeleid. In dit Erfgoedbeleid zijn ook de verbindingen met recreatie en publieksbereik opgenomen. Een aantal van de voorgestelde initiatieven zijn inmiddels al gerealiseerd of opgestart, zoals de Commissie Cultureel Erfgoed Hoeksche Waard en erfgoededucatie binnen het project Cultuureducatie met Kwaliteit. Het is niet nodig om alle initiatieven ook in de Omgevingsvisie op te nemen om te zorgen dat ze plaatsvinden. Anders gezegd; de Omgevingsvisie staat bijvoorbeeld het organiseren van erfgoedpromotie in de vorm van dagexcursies of het uitzetten van educatieve fiets- en wandelroutes niet in de weg.

3. Overzicht wijzigingen Omgevingsvisie Hoeksche Waard ten opzichte van de ontwerp Omgevingsvisie Hoeksche Waard

De zienswijzen geven aanleiding om de Omgevingsvisie Hoeksche Waard op een aantal onderdelen aan te passen. Hieronder is een overzicht van de aanpassingen opgenomen.

1. Een leeswijzer toevoegen:

'In de Omgevingsvisie is er voor gekozen een uitnodiging te doen aan de samenleving om bij te dragen aan de Hoeksche Waard. Het accent is gelegd op wat de Hoeksche Waard wil; niet op wat niet mag. Of in Omgevingswet termen: 'Ja mits', in plaats van 'Nee, tenzij'. Het gaat dus om een gewenste koers, niet om een alomvattend beleid. In sommige reacties is gevraagd alsnog bepaalde beleidsaspecten te noemen, om er zeker van te zijn dat deze dan ook worden opgenomen in het Omgevingsplan. Het is niet nodig om nu al alle aspecten die in het Omgevingsplan worden uitgewerkt te benoemen. Alle beleidsaspecten opnemen zou ten koste gaan van het karakter van de visie: gericht op inspireren en uitnodigen.

- De Omgevingsvisie richt zich op de gewenste koers van de gemeente.
- De Programmaplannen richten zich er op hoe daar te komen.
- Het Omgevingsplan geeft aan binnen welke regels dit gaat gebeuren.

Waar het om uitwerkingen gaat kunnen deze alsnog worden opgenomen bij de uitwerking in de programma's en het Omgevingsplan. Daarnaast worden partijen uitgenodigd om vooral ook zelf met concrete uitwerkingen te komen.'

2. De kaart aanpassen voor wat betreft Nieuwendijk: Veranderen van 'Dorpse Trots' naar 'Natuurlijk Verbonden'. In relatie hiermee in de beschrijving van 'Natuurlijk Verbonden' aanvullen dat ontwikkelingen aan moeten sluiten op de identiteit van de buurtschappen en lintbebouwing;
3. Park NL Delta noemen als een door de Waardmakers gewenste ontwikkeling;
4. De door de Groene Alliantie genoemde voorbeelden van biodiversiteit (natuurinclusief bouwen, soortspecifieke beschermingsmaatregelen bij ruimtelijke projecten en ecologisch beheer van de openbare ruimte) opnemen;
5. Numansdorp Zuid toevoegen aan de in het voorwoord genoemde opsomming van mogelijke woningbouwprojecten;
6. Tekst 'Oudste Landen' aanpassen naar aanleiding van de zienswijze van indiener 2:
  - De polders 'Oudste Landen' hebben geen typische ronde vorm;
  - (Deelgebied) Oudste Landen en Oudeland van Strijen zijn niet hetzelfde. Hier consequent taalgebruik toepassen: 'Oude Land' aanpassen naar 'Oudste Landen';
  - Niet het hele gebied 'Oudste Landen' is aangewezen als Natura 2000-gebied. Dit passen wij aan.
7. Tekst op pagina 24 aanpassen:

'Inmiddels is bekend dat er al vanaf de IJstijd bewoning is geweest in de Hoeksche Waard. Het gebied werd tot aan de Middeleeuwen geteisterd door meerdere overstromingen waardoor het landschap steeds veranderde. De huidige Hoeksche Waard is een mozaïek van polders en cultuurhistorische dijken die vanaf de Middeleeuwen zijn bedijkt. Extra bijzonder zijn de dijken die nog dateren van voor de Sint-Elisabethsvloed van 1421.'

8. Polder Oudeland van Strijen is geen veenweidegebied maar een klei op veengebied;
9. De functies van de dijken aanvullen met:
  - o De dijken in de dorpen en buurtschappen zijn van oudsher bebouwd en bewoond;
  - o De dijken zijn vanaf de aanleg – honderden jaren geleden – benut als ontsluitingswegen;
10. De ruimtelijke kwaliteiten van de Hoeksche Waard ook als cultureel erfgoed benoemen:
Op pagina 8 van de Omgevingsvisie na: 'Bij de ontwikkeling van onze leefomgeving..., in de loop der tijd zijn ook natuur, landschap en erfgoed hierbij gekomen.' Toevoegen *'Het reliëf en de contouren van de dijken en kreken en de openheid van de polders zijn nationaal en internationaal erkende cultuurhistorische kwaliteiten. De buitendijkse gorzen en het Oudeland van Strijen zijn vanwege de hoge natuurwaarden aangewezen als Europese Natura 2000-gebieden.*
11. Op pagina 18 na: 'We streven naar behoud van de eigen identiteit van dorpen en buurtschappen.'
Toevoegen: *'Voorbeelden hiervan zijn de bebouwde historische dijklinten, beeldbepalende dorpsgezichten, kerken, molens, boerenerven, cultuurhistorisch, architectonisch waardevolle gebouwen en archeologisch belangrijke locaties.*
12. De op pagina 18 van de Omgevingsvisie Hoeksche Waard genoemde woningaantallen blijken niet meer actueel. In het Woningbouwprogramma worden deze nader gedefinieerd. In de tekst van de Waardmakers laten we de aantallen weg. Wij passen de tekst als volgt aan:
'Voor het eiland als geheel streven we naar een evenwichtige en samengestelde bevolking waarin alle leeftijdsgroepen vertegenwoordigd zijn. Om dit te bereiken staat de gemeente Hoeksche Waard voor een uitgebalanceerde woningbouwopgave; voor onze huidige inwoners als ook voor het aantrekken van nieuwe (jonge) huishoudens naar de Hoeksche Waard. De komende jaren vinden steeds meer jonge gezinnen hun weg naar de Hoeksche Waard.'
13. Op verzoek van Evides in de Omgevingsvisie opnemen dat wij staan voor een gezond leefmilieu van onze inwoners en streven daarbij naar een goede lucht- en waterkwaliteit. Dit ten behoeve van recreatie, ontspanning en drinkwater. Hierdoor kan iedereen genieten van hetgeen onze omgeving ons te bieden heeft en wordt een basis gelegd voor een gezonde en sportieve generatie;
14. De door de Groene Aliantie genoemde ambities aanvullend opnemen onder de ambitie van het college onder het Hoeksche Werk 'Duurzaam, energieneutraal en klimaatbestendig' (het blauwe kader onder 'Wat willen we bereiken?):
  - o Voldoende ruimte en inspanning voor herstel biodiversiteit;
  - o Voldoende ruimte en inspanning voor waterkwaliteit en waterkwantiteit;
  - o Aandacht en beleid voor behoud identiteit dragend erfgoed;
  - o Voldoende ruimte en beleid voor innovatieve, natuurinclusieve kringloop landbouw.
15. In lijn met datgene wat de Waardmakers hebben gezegd over hun waardering voor het open landschap van de Hoeksche Waard, nemen wij het creëren van openheid door het saneren van verspreid liggend glas op, als te bereiken waarde onder 'Natuurlijk Verbonden'.
16. Topografische kaart onder de waardenkaart projecteren;

17. Het kaartbeeld van de ruimtelijke analyse van Numansdorp is geactualiseerd met de structuur van de Torensteepolder (vigerende bestemmingsplannen) en de oostelijke randweg.
18. Button PDF downloaden duidelijker zichtbaar op website.